

OBITELJSKA POLITIKA, MOGUĆNOSTI ZA USKLAĐIVANJE POSLOVNOG I OBITELJSKOG ŽIVOTA TE RODNA RAVNOPRAVNOST KAO ČIMBENICI PRI ODLUČIVANJU ZA DJECU: PRIMJER SLOVENIJE

1. Uvod

Predmet članka je (mogući) utjecaj triju grupa čimbenika na fertilitet: 1) mjera obiteljske politike, 2) mogućnosti za usklađivanje poslovnog i obiteljskog života te 3) rodne ravnopravnosti. Predstavljamo dosadašnja istraživanja i iskustva europskih država, a posebice Slovenije.

Obiteljska politika može neutralizirati ili barem ublažiti negativan utjecaj psiholoških, socijalnih i ekonomskih prepreka za ustanovljavanje obitelji i rađanje željenog broja djece. Ekonomske prepreke mogu se relativno lako odstraniti ako u društvu postoji dovoljno volje i resursa, dok je mnogo teže utjecati na psihološke i socijalne prepreke.

Ocjena utjecaja mjera obiteljske politike na fertilitet vrlo je zahtjevan i složen zadatak. Hoem (2008) uz to ističe i osjetljivost na podatke i metode koje koristimo. Gotovo je nemoguće izolirati jedan čimbenik i proučiti njegov utjecaj na fertilitet (Spéder i Kamarás, 2008). Pailhé i suradnici (2008) tvrde da možemo izmjeriti samo kratkoročne učinke.

Stropnik i Šircelj (2008) smatraju da je za aktivnu obiteljsku politiku u Sloveniji nemoguće utvrditi imaju li njezine mjere stvarne dugoročne učinke na stopu fertiliteta, dok u isto vrijeme ističu da bi bez aktivne

obiteljske politike u zadnja dva desetljeća 20. stoljeća vjerojatno došlo do još većeg sniženja fertiliteta. Primjeri Mađarske krajem 1960-ih godina (Spéder i Kamarás, 2008) i Albanije u 1980-ima (Gjonca, Aassve i Mencarini, 2008) pokazuju da je uvođenje puno povoljnijega roditeljskog odnosno roditeljskog dopusta imalo izraziti pozitivni utjecaj na stopu ukupnog fertiliteta nekoliko godina nakon uvođenja, ali onda se broj rođene djece toliko smanjio da je konačni učinak bio neznatan. To znači da su se željena djeca samo rodila prije nego što je bilo planirano, vjerojatno zato jer su se roditelji bojali ukidanja povoljne mjere.

Utjecaj pojedinih mjera obiteljske politike, dakle, ne može se precizno i sa sigurnošću kvantificirati, a ipak se pretpostavlja da imaju određen (neizravan) utjecaj na demografska gibanja (Stropnik, 1997; Stropnik i Šircelj, 2008; Rajgelj 2008). Rakar i suradnici (2010) upozoravaju na prilično različite rezultate dosadašnjih istraživanja o utjecaju obiteljske politike na donošenje odluka za djecu (npr. Neyer, 2006; Neyer i Andersson, 2008; Rajgelj, 2008; Hoem, 2008; Frejka i sur., 2008). To dokazuju i Luci-Greulich i Thévenon (2013) usporedbom rezultata svojeg istraživanja na osnovi podataka za 18 država OECD-a i rezultata istraživanja brojnih drugih autora. Baizan, Arpino i Delclòs (2016) analizirali su 16 zapadnih i južnih europskih država i ustanovili pozitivnu vezu između stope uključenosti djece u jaslice i fertiliteta, ali pozitivna veza između dječjih doplata i ukupne dužine plaćenog rodnog, očinskog i roditeljskog dopusta te fertiliteta nije bila statistički signifikantna. Studije su pokazale i pozitivnu vezu između izravnih novčanih naknada za obitelji i fertiliteta, ali je učinak bio malen (Ekert-Jaffé, 1986; Gauthier i Hatzius, 1997; Ekert-Jaffé i sur., 2002; Luci-Greulich i Thévenon, 2013). Pailhé i suradnici (2008) smatraju da je vrlo vjerojatno da na visoku stopu ukupnog fertiliteta utječe kombinacija mjera obiteljske politike, ali je vrlo teško kvantificirati čak i njihov zajednički učinak (Rakar i sur., 2010).

Studije su potvrdile pozitivan utjecaj omogućavanja lakšeg usklađivanja rada i obitelji te realizacije (veće) jednakosti između muškaraca i žena na fertilitet. Pritom je vrlo važna, ako ne i presudna, uloga poslodavaca kroz uvođenje mjera za usklađivanje rada i obitelji u svojim poduzećima te naklonjenost korištenju tih i zakonima uređenih prava

zaposlenih roditelja (Haas, Allard i Hwang, 2002; Lewis i Cooper, 2005; Allen i sur., 2014). Pokazalo se da fertilitet ostaje nizak tamo gdje se te mjere nisu razvile (Testa, 2016).

Rakar i suradnici (2010) navode autore (npr. McDonald, 2000b; Cooke, 2003) koji veliko smanjenje fertiliteta u razvijenim zemljama od kraja prošlog tisućljeća povezuju s rodnom ravnopravnošću. To je, po McDonaldu (2000a), posljedica nezavršene rodne revolucije: u obrazovanju i na tržištu rada su se mogućnosti muškaraca i žena jako približile, što nije slučaj za njihova prava i obveze u obitelji. Rakar i suradnici (2010) upućuju na pregled teoretskih i empirijskih istraživanja (Mills i sur., 2008) koja pokazuju da sudjelovanje očeva u kućanskim poslovima povećava namjeru i vjerojatnost da će par imati više djece.

Ali čimbenici se prepleću. Na primjer, rodna ravnopravnost se teško postiže ako nema geografski i financijski dostupnih usluga predškolskog odgoja. Za lakše usklađivanje rada i obitelji važno je i uređenje roditeljskog dopusta. Tako je uvođenje očeve kvote u roditeljski dopust u Norveškoj bila politička odluka s jasnom namjerom utjecati na rodne uloge u obiteljima (Lappegård, 2010). Međutim, potencijalni problem su negativne posljedice za dijete ako otac ne odluči koristiti svoju kvotu, jer je onda taj dio dopusta za obitelj izgubljen i dijete je u tom razdoblju prikraćeno za roditeljsku njegu (Rakar i sur., 2010).¹

Rakar i sur. (2010) navode studije koje su našle pozitivnu statističku vezu između korištenja roditeljskog dopusta od strane očeva i općenito većeg sudjelovanja očeva u skrbi za djecu na jednoj, te odluka za iduću djecu (posebno drugu djecu po redu rođenja) u Švedskoj i Norveškoj na drugoj strani (npr. Olah, 2003; Duvander i Andersson, 2008; Lappegård, 2010). Međutim nije jasno nije li možda uzročnost obratna: da su muškarci koji koriste roditeljski dopust skloniji djeci i stoga više žele drugo dijete nego drugi očevi.

Slovenija ima relativno dobro razvijenu obiteljsku politiku koja omogućuje usklađivanje obiteljskih i profesionalnih obveza, jedna-

---

¹ Godine 2013–2014. je slovensko ministarstvo nadležno za obitelji predložilo da se 30 dana roditeljskog dopusta namijeni isključivo očevima, ali otpor je bio prejak. Suprotstavile su se uglavnom žene koje su tvrdile da će djeca biti lišena mjeseca roditeljske skrbi jer očevi vjerojatno neće uzeti taj mjesec dopusta (Stropnik i Kapella, 2017).

kost mogućnosti za oba spola i horizontalnu preraspodjelu dohotka u korist obitelji s djecom (s mjerama kao što su dječji doplatak, porezne olakšice na račun djece, roditeljni, očinski i roditeljski dopust s punom naknadom plaće, novčana pomoć prigodom rođenja djeteta, roditeljski dodatak (za one koji nemaju pravo na te dopuste i naknadu), naknadu za veliku obitelj, pravo roditelja na kraće radno vrijeme te dostupan i pristupačan organizirani predškolski odgoj). Unatoč takvoj obiteljskoj politici, Slovenija je od 1997. do 2004. godine imala jednu od najnižih stopa ukupnog fertiliteta u Europi. To znači da je imala „velikodušnu obiteljsku politiku bez opaženih učinaka na fertilitet“ (Stropnik i Šircelj, 2008). Pritom se ne zna kakva bi bila stopa fertiliteta bez takve obiteljske politike.

2. Razrada

2.1. Obiteljska politika u Sloveniji

U razdoblju nakon 1991. godine, kada je postala neovisna država, Slovenija uspješno nadograđuje obiteljsku politiku iz doba socijalizma. To je jedna od rijetkih bivših socijalističkih država koja nakon prijelaza na kapitalizam nije porušila sustav organiziranoga predškolskog odgoja ili reformirala roditeljski dopust da bi poticala višegodišnju odsutnost majki s malom djecom s tržišta rada.

2.1.1. Novčani transferi

Visina dječjeg doplatka ovisi o dohocima i imovini obitelji te o redu rođenja djeteta. Pravo na dječji doplatak imaju obitelji s dohotkom na člana do visine prosječne plaće u državi. Sve obitelji s troje uzdržavane djece imaju pravo na godišnji dodatak za veliku obitelj u fiksnom iznosu. Nakon rođenja djeteta svakoj obitelji pripada fiksna novčana pomoć. Majka bez prava na roditeljni i roditeljski dopust dobiva tokom 12 mjeseci nakon rođenja djeteta fiksni iznos (roditeljski dodatak).

2.1.2. Rodiljni, očinski i roditeljski dopust

U 2019. godini u Sloveniji se dopust u vezi s rođenjem djeteta sastoji od 105 dana rodiljnog dopusta, 30 dana očinskog dopusta i 260 dana roditeljskog dopusta. Posvojitelji imaju jednaka prava na dopust i naknadu plaće kao i drugi roditelji. Da bi imala pravo na dopust i naknadu plaće, osoba mora biti uključena u socijalno osiguranje (čiji dio je i osiguranje roditeljske zaštite) dan neposredno prije prvog dana dopusta ili najmanje dvanaest mjeseci u posljednje tri godine prije početka dopusta. To osiguranje pokriva sve zaposlene osobe, samozaposlene osobe (uključujući poljoprivrednike) i privremene agencijske radnike (Stropnik, 2017).

Roditeljski dopust je majka mogla prenijeti na oca djeteta sve od 1975. godine (prva je to uvela Švedska 1974. godine). Od 2002. je roditeljski dopust (u trajanju od 260 dana) bio pravo jednog od roditelja, a ti su se morali pismeno dogovoriti kako će ga iskoristiti. Od rujna 2014. svaki roditelj ima individualno pravo na polovicu (130 kalendarskih dana) roditeljskog dopusta. Međutim, otac može prenijeti sve svoje dane na majku, dok majka ne može prenijeti na oca 100 dana svojega prava. Najmanje 185 dana roditeljskog dopusta mora se koristiti kontinuirano, bilo kao cjelodnevni dopust ili u kraćem trajanju na dan uz posao sa skraćenim radnim vremenom (u drugom slučaju se trajanje dopusta ne produžuje). Do 75 dana može se uzeti u bilo koje vrijeme dok dijete ne završi prvi razred osnovne škole (isto tako bilo kao cjelodnevni dopust ili u kraćem trajanju na dan, ali ne više od dva puta godišnje, s time da svaki blok mora trajati najmanje 15 dana). Roditelji mogu roditeljski dopust koristiti istodobno (20 sati tjedno majka, a 20 sati otac).

Očinski dopust je bio postepeno uveden 2003–2005. godine. Od 90 kalendarskih dana očinskog dopusta 15 dana bilo je s punom naknadom plaće i 75 dana bez naknade plaće, ali s plaćenim doprinosima socijalnog osiguranja na temelju minimalne plaće. Kako bi se uskladila s Uredbom Europske unije (EU) (Council Directive 2010/18/EU) koja zahtijeva najmanje po mjesec dana neprenosivoga roditeljskog dopusta za majku i oca, ali i kako bi se povećao broj dana korištenja očinskog dopusta, očinski dopust s punom naknadom plaće produljen je za 15

dana u 2014. godini. Produženje je bilo postepeno od 2016. do 2018. godine, a istodobno se je skraćivao neplaćeni dio dopusta. Tako od siječnja 2018. postoji 30 dana očinskog dopusta s punom naknadom plaće, od čega treba 15 dana iskoristiti (kao cjelodnevni dopust ili u kraćem trajanju na dan) do 6 mjeseci djetetova života, a ostalo do završetka prvog razreda osnovne škole (Stropnik, 2018).

2.2. Mogućnosti za usklađivanje poslovnog i obiteljskog života

2.2.1. Predškolski odgoj u Sloveniji

Predškolski odgoj i obrazovanje (POO) je u Sloveniji dobro zakonsko reguliran i organiziran. Također je široko dostupan i cjenovno pristupačan zbog vrlo visokih javnih subvencija. Zakonom se jamči pravo na POO u dječjim vrtićima (uključujući jaslice) na cjelodnevnoj osnovi (9 sati na dan) od završetka roditeljskog dopusta, što znači da nema vremenskog razmaka između ta dva prava. Potražnja za POO gotovo je u potpunosti zadovoljena zbog intenzivne izgradnje dječjih vrtića u 1970-im i 1980-im godinama, te manjeg broja rođenja od 1980-ih godina. Općine su obvezne uvesti dodatne grupe u dječjem vrtiću ili odobriti koncesiju privatnom vrtiću ako roditelji izraze interes za upis tolikog broja djece da se može ustanoviti barem jedna predškolska grupa.

U školskoj godini 2017/2018. (SI-Stat podatkovni portal, 2019) bilo je u POO uključeno 63,5% djece do dobi od 3 godine, što je bilo daleko više od cilja Europskog vijeća, dogovorenog u Barceloni 2002. godine. Postotak uključenosti starije predškolske djece (91,0%) je u toj školskoj godini prvi put premašio cilj od 90% (EK, 2011., str. 2; EK, 2002). Ukupno je bilo uključeno 80,3% sve djece u dobi od 1 do 5 godina. Gotovo sva uključena djeca pohađala su cjelodnevne programe (do 9 sati na dan).

Sve obitelji s djecom uključenom u odobrene programe POO koje izvode javni i privatni vrtići/izvođači imaju pravo na subvenciju. U 2014. godini je subvencija u prosjeku iznosila 68% troškova po djetetu (Kuralt, 2015). Na osovi devet dohodovnih razreda roditelji plaćaju

od 0% do 77% cijene programa. Neke lokalne zajednice dodjeljuju i dodatnu subvenciju. Ako je u vrtić istodobno uključeno više djece iz iste obitelji, roditelji plaćaju 30% cijene za njihov dohodovni razred za drugo (mlađe) dijete, dok je POO besplatan za svako iduće dijete.

Godine 2012. je uvedena subvencija (iz općinskog proračuna) koju prima registrirani odgajatelj koji se brine za dijete na popisu čekanja za mjesto u vrtiću. Subvencija iznosi 20% troška programa POO u koji bi dijete bilo uključeno kad bi bilo slobodnih mjesta.

2.2.2. Mogućnost rada s kraćim radnim vremenom

Roditelj koji se brine za dijete mlađe od tri godine (ili invalidno dijete mlađe od 18 godina) ima pravo raditi kraće radno vrijeme (najmanje pola radnog vremena). Sati do punog radnog vremena idu u radni staž, jer državni proračun plaća razmjerne doprinose socijalnog osiguranja na osnovi minimalne plaće. Roditelj koji se brine o najmanje dvoje djece može produljiti pravo rada s kraćim radnim vremenom dok najmlađe dijete ne završi prvi razred osnovne škole. Jedna godina ovog prava je neprenosivo pravo svakog od roditelja.

2.2.3. Uloga poslodavaca

Primjer Slovenije pokazuje da uzorna obiteljska politika i politika predškolskog odgoja, te dobra pravna regulacija roditeljskih prava na tržišta rada, nisu dovoljni. Korištenje svih tih prava u praksi u velikoj mjeri ovisi o dobroj volji i svijesti poslodavaca. Anketa 2010. godine je pokazala da je u više od četvrtine slučajeva nekorištenja (cijelog) očinskog dopusta razlog bila poslodavčeva nenaklonost tome da bi njegov zaposlenik uopće koristio očinski dopust ili da bi iskoristio više dana. Oko osmina ispitanika je kao razlog navela kako bi otac mogao izgubiti zaposlenje/posao ako bi iskoristio (cijeli) očinski dopust (Rakar i sur., 2010).

Usklađivanje poslovnog i obiteljskog života još nije dio organizacijskih sustava i zato ga većina poslodavaca shvaća kao bonus, a ne kao pravo zaposlenih (Kanjuo Mrčela i Černigoj Sadar, 2007). Potporno

radno okruženje i kultura rada u poduzeću neophodni su za mogućnost očeva da iskoriste zakonska prava na osnovi politika kojima se promiče skrb o djeci (Stropnik, 2018).

U Sloveniji je 2007. godine uveden certifikat „Obitelji primjereno poduzeće“ („Družini prijazno podjetje“), koji je sastavni dio koncepta korporativne društvene odgovornosti. Certifikat predstavlja oruđe za vođenje politike koja pridonosi boljem usklađivanju poslovnih i obiteljskih obveza te većoj kvaliteti života. Dobivaju ga poduzeća/organizacije s najmanje 10 zaposlenika, koja su dobrovoljno prihvatila i uvela barem tri mjere usklađivanja iz kataloga (Stropnik, 2010).

Rezultati istraživanja pokazali su da se je nakon uvođenja mjera, koje su rezultirale certifikatom, povećalo zadovoljstvo zaposlenika zbog manje stresa i manje sukoba između poslovnog i obiteljskog života. Zbog potpore kolega i vodstva mjere se koriste bez straha od negativnih posljedica za karijeru. Vođe projekta certificiranja u poduzećima izjavile su da su pozitivne učinke certifikata češće osjetili očevi (68%) nego majke (8%). Naime, zbog poboljšane organizacijske kulture očevi su mogli iskoristiti raspoložive mogućnosti.

Međutim analiza (Štrkalj, 2014) je pokazala da mjere namijenjene svim zaposlenicima rijetko koriste očevi i da je samo jedna od 80 mjera iz kataloga usmjerena u očeve (poticanje očeva da iskoriste više dana očinskog dopusta).

2.3. Rodna ravnopravnost

Za Sloveniju je karakteristično da su zaposlena oba partnera, da i žene u pravilu rade puno radno vrijeme te da je oporezivanje individualno. Zaposlene su i žene s malom djecom. U 2018. je stopa zaposlenosti žena u dobi od 15 do 64 godine s djetetom mlađim od 6 godina iznosila 80,1% (78,7% u 2010), a u dobnoj skupini 20–49 godina 81,5% (81,9% u 2010) (Eurostat, 2018).

2.3.1. Podjela rada u domaćinstvu i u svezi s djecom

U Sloveniji je podjela rada u obitelji i dalje ovisna o spolu i asimetrična (Stropnik i Humer, 2016; Stropnik i Kapella, 2017; Stropnik, Humer, Kanjuo Mrčela i Štebe, 2019). Žene obavljaju puno više neplaćenih poslova u kućanstvu i u svezi s podizanjem djece (Rener i sur., 2008). Izrazit je nesklad između stavova očeva o jednakopravnosti spolova i njihova tradicionalnog ponašanja u dnevnoj praksi. Priličan je raskorak i između subjektivne percepcije očeva što se tiče njihovih aktivnosti u domaćinstvu i doprinosa skrbi za djecu, te svakodnevne stvarnosti. Rakar i suradnici (2010) su u anketi 2010. godine ispitanike pitali tko u njihovoj obitelji uglavnom obavlja određene aktivnosti (kućanske poslove i aktivnosti u vezi s brigom o djeci). Muškarci su mnogo češće ocijenili da uglavnom oni obavljaju navedene aktivnosti nego što su to navele žene za svoje partnere (istina, ti muškarci i žene nisu bili partneri).

Rezultati su pokazali da je 2010. godine oko petina muškaraca aktivno sudjelovala u pripremanju obroka za djecu i oblačenju djece. Muškarci su relativno često (gotovo dvojica od petorice) vodili dijete liječniku. Više od polovice muškaraca je bilo uključeno u igranje ili koju drugu aktivnost s djecom, a malo manje često muškarci su bili oni koji su uglavnom birali način odgoja i skrbi za predškolsku djecu, odnosno školu za djecu te uređivali administrativne poslove u vezi s djecom. U pravilu, što je više aktivnost pripadala području dječje njege, manje često su ju uglavnom obavljali muškarci. Što je neki kućanski zadatak bio tradicionalno manje ženski nego muški, to je bio veći udio odgovora da ih uglavnom obavljaju muškarci. Najrjeđe su muškarci bili glavni izvođači čišćenja, pranja i peglanja, a i kuhanja i kupovine osnovnih namirnica. Slični su bili i rezultati drugih istraživanja u Sloveniji (prikaz je u Stropnik i Humer, 2016).

2.3.2. Prepreke za povećanje broja očeva na roditeljskom i očinskom dopustu

Unatoč punoj naknadi plaće,² roditeljski dopust (nešto ili sav) je 2012–2016. koristilo samo 6–7% očeva (MDDSZ, 2019).³ Očinski dopust, koji je neprenosivo pravo, koristi puno više očeva. Dok je bilo samo 15 dana s punom naknadom plaće, sve te dane ili koji dan manje je koristilo oko 80% očeva koji su koristili očinski dopust (obično u danima nakon dolaska majke i djeteta iz rodilišta), a oko petina od tih 80% očeva je koristila više od 15 dana. Otkada postoji više od 15 dana s punom naknadom plaće, relativno visok postotak očeva koristio je i te dodatne dane. Npr. sredinom 2018. godine je približno četvrtina očeva (koji su iskoristili barem dan dopusta) iskoristila 16–30 dana (petina očeva je iskoristila svih 30 dana).

U Sloveniji očevi ne mogu opravdati svoje nekorisćenje roditeljskog ili očinskog dopusta glavnim razlogom kojeg navode očevi u drugim zemljama: većim padom obiteljskog dohotka pošto nemaju pravo na punu naknadu plaće (jer obično zarađuju više od svojih partnerica). Slučaj Slovenije dokazuje da su drugi razlozi odlučujući za podjelu skrbi za djecu između partnera, čak i ako su oboje zaposleni s punim radnim vremenom. To je na primjer već spomenuta prevladavajuća tradicionalna podjela rada u domaćinstvu. Otklon od tradicionalnih rodnih uloga u obitelji je za muškarce teži nego za žene. Razlozi za rijetko očevu korištenje roditeljskog dopusta mogu se naći i u odsutnosti pozitivne slike oca koji preuzima više obiteljskih odgovornosti, kao i u očekivanju poslodavaca da će muškarci dati prednost poslu i neće se fizički brinuti za djecu⁴ (Kanjuo Mrčela i Černigoj Sadar, 2007, 2014;

---

² Zapravo je najviša naknada ograničena na 2,5 prosječne plaće u državi (osim za roditeljni dopust), a najniža već godinama iznosi 323,55 eura. Osobe koje nisu osigurane dan prije prvoga dana dopusta, a bile su osigurane najmanje dvanaest mjeseci u posljednje tri godine prije početka dopusta, primaju naknadu u visini 55–105% minimalne plaće (2019. godine je to iznosilo 324–618 eura mjesečno), ovisno o trajanju osiguranja u zadnje tri godine (Stropnik, 2017).

³ Osnova za izračun postotka su svi očevi novorođene djece, tako da je postotak očeva koji su imali pravo na dopust nešto viši.

⁴ Poslodavci ne očekuju da će očevi koristiti roditeljski dopust (Rakar i sur., 2010). Bojeći se gubitka posla ili nenapredovanja, čak i oni koji žele biti aktivni očevi podređuju se očekivanjima poslodavaca i ne koriste (sav) očinski dopust (Hrženjak, 2016).

Rener i sur., 2008; Rakar i sur., 2010; Hrženjak, 2016). U poduzećima su se naviknuli na dugu odsutnost majki nakon rođenja djeteta i na to da majke njeguju bolesnu djecu. Ne očekuje se (čak niti od kolegica) odsutnost očeva iz tih istih razloga. Osim toga, mnogi očevi smatraju se nezamjenjivima na radnome mjestu, ali zamjenjivima u obitelji kao roditelji (Stropnik, Humer, Kanjua Mrčela i Štebe, 2019). Iznenadujuće je i neznanje o zakonskim pravima očeva, utvrđeno anketom 2010. godine: čak 22% roditelja u dobi od 20 do 49 godina nije znalo da roditelji mogu dijeliti roditeljski dopust (Rakar i sur., 2010). Opravdanje očevima je možda samo to što je utvrdila Robnik (2012): da većina majki želi biti s djetetom tijekom cijeloga roditeljskog dopusta.

Rezultati istraživanja (Rakar i sur., 2010) ukazuju na to da većina očeva nije koristila više od 15 dana očinskog dopusta jer (do 2016) nije bilo naknade plaće za ostatak dopusta. To je dovelo do postupnog ukidanja (2016–2018) onoga dijela dopusta u kojem su bili plaćeni samo doprinosi socijalnog osiguranja. Time je bila smanjena i prepreka koju za korištenje više od 15 dana tog dopusta predstavljaju poslodavci: sada se očevi moraju odreći neprenosivoga dopusta s punom naknadom plaće, što ih puno ne želi (Stropnik, 2018). S porastom postotka očeva koji koriste (gotovo) sav očinski dopust, ta će praksa, nadamo se, postati prihvatljivija i konačno normalna. Smanjivanje jaza između prava očeva i njihova korištenja moglo bi dovesti do marginalizacije onih očeva koji su se odrekli očinskoga dopusta (cijeloga ili dijelom) (Stropnik, 2018).

Slovensko uređenje očinskog i roditeljskog dopusta odgovarajući je pravni okvir za promicanje jednake podjele skrbi o djeci od strane očeva i majki. Međutim, sve dok očevi mogu prenijeti svoju polovicu roditeljskog dopusta na majke – i uzimajući u obzir navedene prepreke za aktivniju ulogu očeva u skrbi za djecu – ne može se očekivati da će koristiti tu vrstu dopusta u velikom broju. Nedavno iskustvo s očinskim dopustom je pokazalo da očevi imaju tendenciju koristiti neprenosivi dopust s punom naknadom plaće.

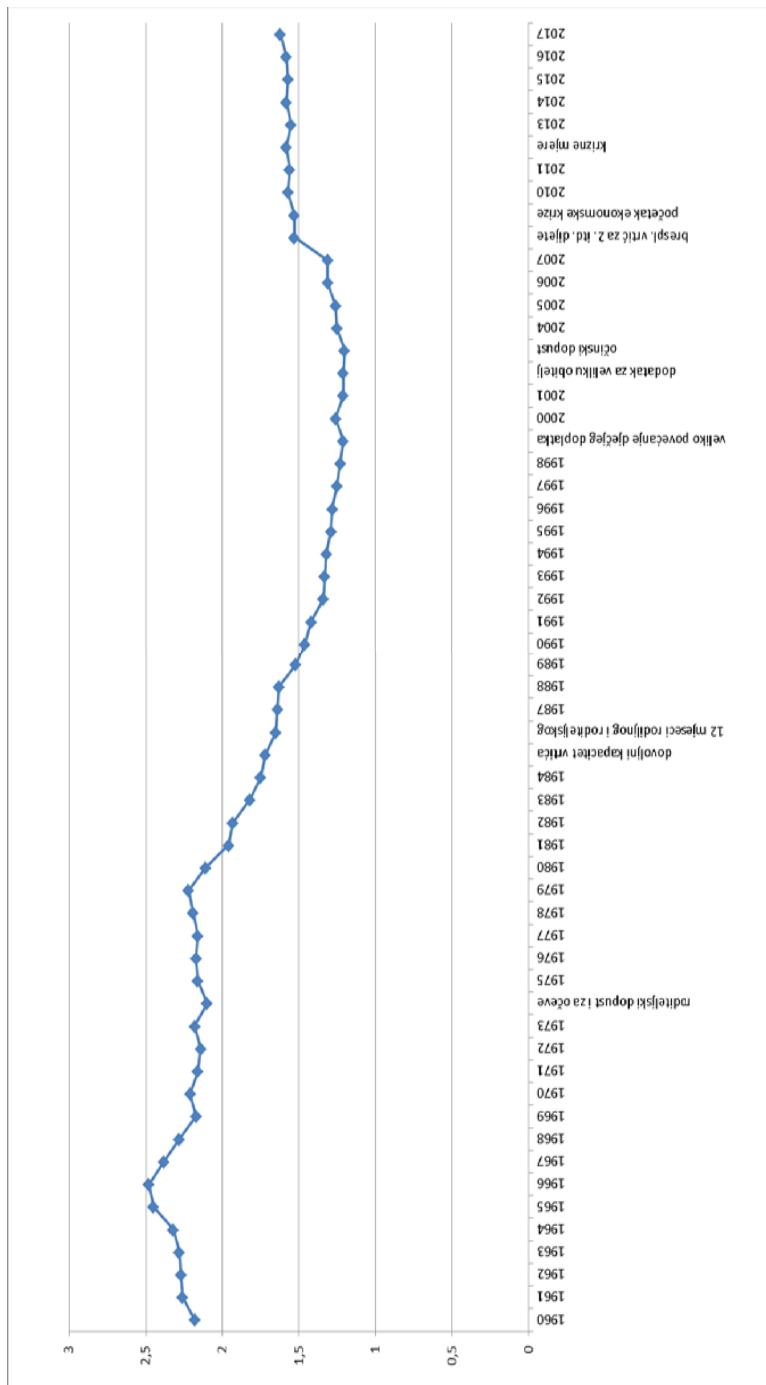
2.4. Ima li obiteljska politika u Sloveniji utjecaj na fertilitet?

Više slovenskih i inozemnih istraživanja je ustanovilo da – što se tiče kombinacije obiteljske politike i fertiliteta – Slovenija u približno 25-godišnjem razdoblju (koje je počelo oko 1980. godine) nije pripadala ni jednoj tipičnoj grupi država (odnosno sustavu blagostanja). Na jednoj strani odlikovala ju je svestrana i s više stajališta zavidna obiteljska politika, dok se je na drugoj strani suočavala s jednom od najnižih stopa ukupnog fertiliteta na svijetu. Stopa ukupnog fertiliteta padala je unatoč pozitivnim pomacima u obiteljskoj politici (*Grafikon 1*), što je zapravo bilo u skladu s rezultatima europskih istraživanja koja su desetljećima nalazila samo zanemarivo malen (ako uopće ikakav) utjecaj pojedinih mjera obiteljske politike (prije svega roditeljnog/roditeljskog dopusta i dječjeg doplatka) na fertilitet.

Iz *Grafikona 1* vidi se gibanje SUF-a u Sloveniji od 1960. do 2017. godine, a označene su i veće promjene u obiteljskoj politici. Godine 1986. roditeljski dopust produžen je za 4 mjeseca. Šircelj (2006) dopušta mogućnost da je to produženje roditeljskog dopusta uzrokovalo usporeno smanjenje SUF-a u 1987. i 1988. godini. Međutim, nakon 1988. godine je pad SUF-a bio čak i brži nego prije, što sugerira da u prosjeku nije bilo rođeno više djece, nego su neka djeca rođena prije nego što je bilo prvotno planirano. Stopa ukupnog fertiliteta nije se povećala ni po znatnom povećanju dječjih doplata 1999. godine (uvedena je progresivnost obzirom na red rođenja) niti po uvođenju dodatka za veliku obitelj 2002. godine.

Visoki porast SUF-a (za 0,22), zabilježen 2008. godine, još nije mogao biti posljedica uvođenja besplatnog predškolskog odgoja za 2. i iduće dijete iz obitelji istodobno uključeno u predškolske programe, budući da trudnoća traje 9 mjeseci. Viša stopa ukupnog fertiliteta (iznad 1,5) od 2008. nadalje uglavnom je rezultat rađanja druge po redu djece u obitelji i višeg fertiliteta žena u kasnim dvadesetim i u tridesetim godinama starosti (to su takozvana odgođena rođenja djece). Vrlo je zanimljivo da je stopa ukupnog fertiliteta ostala nad vrijednošću 1,5 unatoč financijskoj i ekonomskoj krizi, koja je započela u 2008. godini. Ta kriza se u Sloveniji isprva osjećala kroz rastuću nezaposlenost, a

Grafikon 1: Stopa ukupnog fertiliteta u Sloveniji i važnije promjene u obiteljskoj politici, 1960–2017.

Izvor: SI-Stat podatkovni portal (2019) (za fertilitet)

tek od 2012. i kroz smanjenje obiteljskih naknada te naknada plaće tijekom očinskog i roditeljskog dopusta.

Stopa ukupnog fertiliteta je u 2017. godini iznosila 1,62 (1,58 u 2016). Prije toga je zadnji put bila tako visoka 1988. godine (SURS, 2018). Glavni razlog za povećanje vrijednosti tog indikatora u 2017. godini je bilo smanjenje broja žena u fertilnoj dobi (15–49 godina) za 7.000, pri čemu se broj onih u najreproduktivnijoj dobi (25–34 godine) smanjio za 4.000. U zadnjim godinama su naime generacije žena u fertilnoj dobi sve malobrojnije. U starost u kojoj je fertilitet najviši (25–34 godine) polako stupaju generacije žena broj kojih je oko 10.000, dok su žene koje napuštaju fertilnu dob i rijetko rađaju (žene u starosti 40–45 godina) brojnije (2017. godine bilo ih je od 14.000 do 15.000) (SURS, 2017).

2.5. Istraživanje o utjecaju mjera obiteljske politike na odlučivanje za djecu

Empirička osnova za rezultate koje prikazujemo u ovom poglavlju je anketa koju smo zajedno s Institutom Republike Slovenije za socijalnu skrb proveli u Sloveniji 2010. godine u sklopu „Istraživanja o utjecaju mjera obiteljske politike na odlučivanje za djecu“ (Rakar i sur., 2010). Bila je to kompjutorski poduprta telefonska anketa. Uzorak 1.013 osoba bio je reprezentativan za stanovništvo Slovenije staro 20–49 godina, i to po rodu/starosti, izobrazbi i statističkoj regiji.

Među ostalim smo anketirane osobe pitali kakav utjecaj su imali pojedini čimbenici na njihovu odluku za svako pojedino dijete. Pretpostavljali smo, naime, da se jakost utjecaja pojedinih čimbenika razlikovala pri odlučivanju za djecu različitog reda rođenja, posebno po rangi i važnosti/učinku. Čimbenike smo rasporedili u dvije grupe: 1) heterogenu, koja je sadržavala psihosocijalne čimbenike, stambene uvjete i značajke radnog mjesta (zaposlenja) te 2) homogenu, koja je sadržavala različite mjere obiteljske politike. Odgovarale su osobe koje su imale barem jedno dijete ili su ga očekivale.

Kao mjere obiteljske politike koje bi mogle utjecati na odluku za dijete, naveli smo:

- besplatna uključenost drugog i idućeg djeteta predškolske dobi iz iste obitelji kad više djece istodobno pohađa jaslice/vrtić (na snazi od rujna 2008, tako da je moglo utjecati tek na rođenje djece u 2009. i 2010. godini);
- naknada za veliku obitelj (od 2002);
- dječji doplatak (uređenje se od 1980. do 2010. radikalno mijenjalo; vidi npr. Stropnik, 1997; Stropnik 2010);
- rodiljni i roditeljski dopust s punom naknadom plaće (1986. godine produljen s osam na dvanaest mjeseci, a između 1980. i 2010. godine proširen je i krug osoba s tim pravom) i
- porezne olakšice na račun djece (uvedene 1991. godine i više puta promijenjene).

Iz navedenih podataka proizlazi da je ista mjera obiteljske politike imala (odnosno mogla imati) različite utjecaje već i s obzirom na godinu kada su se ispitanici odlučivali imati dijete. Samo dječji doplatak i rodiljni/roditeljski dopust bili su na raspolaganju tijekom svih godina kada su ispitanici iz našeg uzorka imali djecu, što znači da su druge mjere već zato mogle utjecati na odluku (znatno) manjeg postotka ispitanika. Stoga smo u *Tablici 1* i na *Grafikonima 2–4* prikazali samo odgovore ispitanika s najmlađim ili jedinim djetetom, rođenim u vrijeme kada su pojedine mjere bile na snazi. Na primjer, kod mjere „besplatne jaslice/vrtić“ (za drugu i sljedeću djecu iz iste obitelji, koja su bila uključena istodobno s još jednim djetetom) uzeli smo u obzir samo odgovore roditelja s najmlađom ili jedinom djecom u dobi od 2 godine, pri „dodatku za veliku obitelj“ samo onih s najmlađim ili jedinim djetetom u dobi od najviše 9 godina, a u slučaju „porezne olakšice“ na račun djece samo odgovore roditelja s najmlađim ili jedinim djetetom u dobi do najviše 20 godina.

Tablica 1: Mjere obiteljske politike koje su imale utjecaj na odluku za prvo, drugo i treće dijete (% ispitanika s najmlađim ili jedinim djetetom, rođenim u vrijeme kada su te mjere bile na snazi).

Mjera	Mjera je utjecala na odluku za ... (% ispitanika)											
	1. dijete			2. dijete			3. dijete					
	u nikakvoj mjeri	u maloju mjeri	u srednjoj mjeri	u velikoj mjeri	u nikakvoj mjeri	u maloju mjeri	u srednjoj mjeri	u velikoj mjeri	u nikakvoj mjeri	u maloju mjeri	u srednjoj mjeri	u velikoj mjeri
Besplatne jaslce/ vrtić	-	-	-	-	70,0	5,71	8,57	15,71	86,4	0,0	9,1	4,5
Dodatak za veliku obitelj	-	-	-	-	-	-	-	-	65,2	16,7	16,7	1,5
Dječji doplatak	81,4	10,4	5,2	3,0	73,6	16,2	6,1	4,1	61,0	18,8	17,5	2,6
Porezna olakšica	69,8	17,2	10,1	2,7	68,9	14,6	10,7	5,5	54,8	14,4	20,2	10,6

Izvor: Rakar i sur., 2010, Tablice 6.2. i 6.2a.

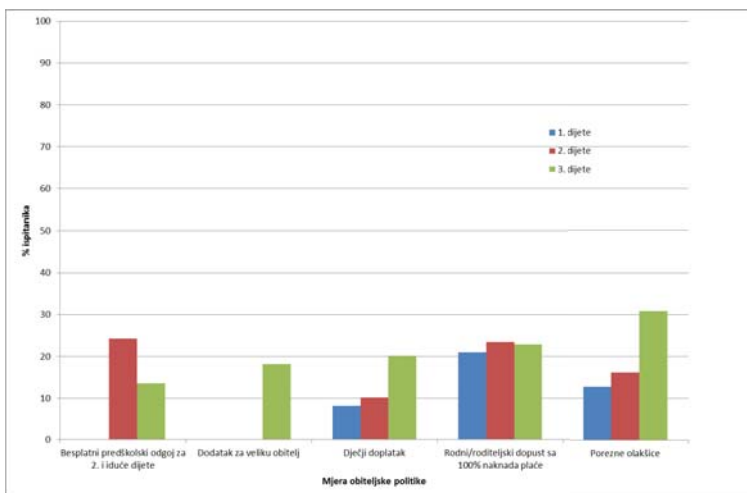

Veliki utjecaj pojedinih mjera obiteljske politike na odluku za dijete bio je relativno rijedak (*Tablica 1 i Grafikon 2*). Uzimajući u obzir veliki i srednji učinak (*Tablica 1 i Grafikon 2*) vidimo:

- utjecaj besplatnoga predškolskog odgoja za drugo dijete na gotovo četvrtinu ispitanika;
- utjecaj dodatka za veliku obitelj na rođenje gotovo petine treće djece u obiteljima;
- utjecaj progresivnoga dječjeg doplatka na odluku za petinu treće djece u obiteljima;
- utjecaj rodnog/roditeljskog dopusta s punom naknadom plaće na dobru petinu ispitanika pri odluci za 1.–3. dijete, te
- utjecaj progresivne porezne olakšice na odluku za gotovo trećinu treće djece u obiteljima.

Učestalost velikog ili srednjeg učinka porezne olakšice za dijete i dječjeg doplatka raste s redom rođenja djeteta, što je logično, pošto su oboji viši za svako iduće dijete (od prvog do trećeg).

Grafikon 2: Postotak ispitanika (s barem jednim djetetom ili u očekivanju djeteta) na odluku kojih za 1.–3. dijete je u velikoj ili srednjoj mjeri utjecala određena mjera obiteljske politike (na snazi u godini rođenja najmlađeg ili jedinog djeteta)

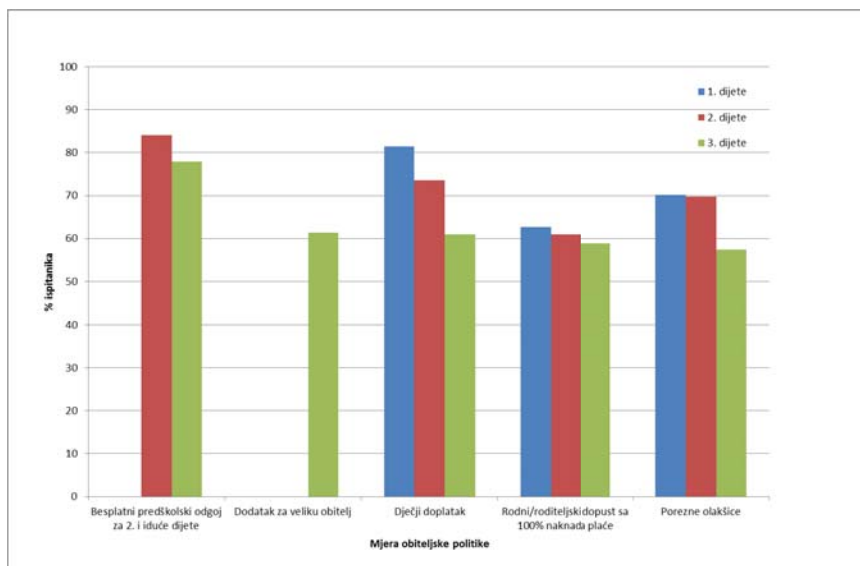

Izvor: Rakar i sur., 2010 (podatci ankete), vlastiti izračun.

Napomena: Grafikon 2 i 3 namjerno imaju na vertikalnoj osi mjerilo do 100%, da bi se dobio pravilan vizualni dojam o učestalosti utjecaja pojedinih mjera obiteljske politike.

Grafikon 3 pokazuje drugu krajnost (u usporedbi s *Grafikonom 2*): učestalost odgovora da pojedina mjera obiteljske politike nije imala nikakav utjecaj na odluku za dijete. Tu ga prikazujemo kao temelj za ozbiljno razmišljanje o ulozi obiteljske politike u promicanju fertiliteta.

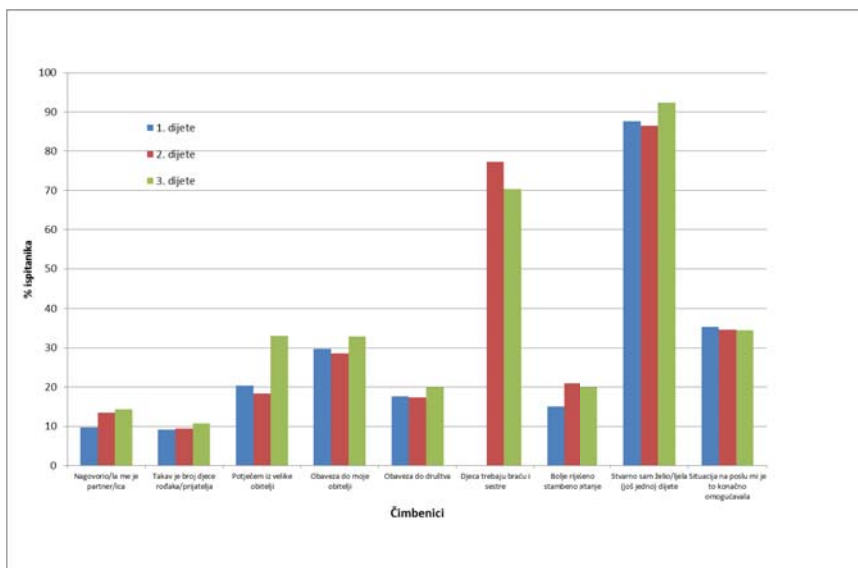
Grafikon 3: Postotak ispitanika (s barem jednim djetetom ili u očekivanju djeteta) na odluku kojih za 1.–3. dijete određene mjere obiteljske politike (na snazi u godini rođenja najmlađeg ili jedinog djeteta) nisu imale nikakav utjecaj

Izvor: Rakar i sur., 2010 (podatci ankete), vlastiti izračun.

Grafikon 4 pokazuje da su i većina ponuđenih psihosocijalnih čimbenika, stambeni uvjeti i situacija na poslu imali velik ili srednji utjecaj na odlučivanje za djecu samo u relativno malom postotku ispitanika, i to bez obzira na red rođenja djeteta. Veliki ili srednji učinak su vrlo često imala dva vrlo osobna razloga: da su stvarno željeli (još jedno) dijete i stajalište da djeca trebaju braću i sestre.

Grafikon 4: Postotak ispitanika (s barem jednim djetetom ili u očekivanju djeteta) na odluku kojih za 1.–3. dijete su u velikoj ili srednjoj mjeri utjecali određeni čimbenici

Izvor: Rakar i sur., 2010 (podatci ankete), vlastiti izračun.

Drugi čimbenici, koje su ispitanici sami naveli kao one koji su (još) utjecali na donošenje odluke za prvo dijete, bili su:

- ljubav prema djeci i želja imati dijete/obitelj,
- ljubav prema partneru/partnerici, duže trajanje braka, dobar partnerski odnos, dogovor s partnerom/partnericom,
- starost žene („biološki sat“), i u kombinaciji sa željom imati još više djece,
- neplanirana trudnoća i odluka zadržati dijete,
- religiozno uvjerenje, te
- mama (buduća baka) je otišla u mirovinu i mogla je čuvati dijete.

Gotovo četiri petine ispitanika koji su naveli te čimbenike smatrale su da su ti u velikoj mjeri utjecali na njihovu odluku za prvo dijete.

Drugi čimbenici koji su utjecali na donošenje odluke za drugo dijete bili su:

- ljubav prema djeci, želja da se ima još jedno dijete (drugачijeg spola od prvog), odnosno veliku obitelj,
- stajalište da je bolje imati dvoje nego jedno dijete (i zbog prvog djeteta),
- ljubav prema partneru/partnerici, dobar partnerski odnos,
- religiozno uvjerenje,
- starost žene, te
- smrt prvog djeteta.

Kao i slučaju odluke za prvo dijete, gotovo četiri petine ispitanika koji su naveli te čimbenike smatrale su da su ti u velikoj mjeri utjecali na njihovu odluku.

Drugi čimbenici koji su utjecali na donošenje odluke za treće dijete bili su:

- želja imati još jedno dijete (različitog spola od prva dva), i kod drugih članova uže obitelji, te
- neplanirana trudnoća.

Dakle, iako smo ustanovili pozitivan utjecaj mjera obiteljske politike na odlučivanje za prvo, drugo i treće dijete, ne može se tvrditi da je broj djece stoga bio veći nego što bi bio bez tih mjera. To stajalište ćemo u nastavku članka pokušati opravdati usporedbom SUF-a i važnijih poboljšanja mjera obiteljske politike.

3. Zaključak

Nema čvrstih dokaza da obiteljska politika sama po sebi može utjecati na povećanje fertiliteta, a i pitanje je pametno li je direktno intervenirati na tom području (Testa, 2016). Trajniji pozitivan (i spomena vrijedan) utjecaj neke mjere obiteljske politike na stopu ukupnog fertiliteta nije bio nikada ustanovljen ni u jednoj državi. Utjecaj pojedine mjere nije dovoljno jak da bi ga mogli sa sigurnošću izmjeriti. U studijama učinka uvođenja ili poboljšanja pojedinih mjera često se neosnovano tvrdi da su dokazane njihove pozitivne posljedice za SUF. Pritom se zanemaruje utjecaj drugih čimbenika, na primjer trenda povećanja fertiliteta visokoobrazovanih žena i žena s visokim dohodcima (Vörk, Karu i Tiit, 2009).

Analiza utjecaja na odluku za djecu potvrdila je da ljudi imaju djecu prije svega zato jer ih žele imati. Zanimljivo, čak je i utjecaj partnera (kamoli i drugih) bio velik ili srednji u relativno malom postotku slučajeva. Prilično je bila važna želja da prvo dijete ima brata ili sestru. Vidjeli smo da mjere obiteljske politike u (velikoj) većini slučajeva nisu imale nikakva utjecaja na donošenje odluka za djecu, odnosno da je vrlo veliki utjecaj bio rijedak. Ustvari, iznenadili bismo se da smo dobili drugačije rezultate. S obzirom da istraživanje u Europi nije utvrdilo utjecaj pojedinačnih mjera obiteljske politike na povećanje fertiliteta – ili je utvrdilo vrlo mali i u pravilu kratkotrajan utjecaj – već dugo vremena je jasno da tim mjerama nije moguće potaknuti ljude da imaju više djece. No iz toga bi bilo pogrešno zaključiti da bi bilo svejedno da se te (skupe) mjere smanje ili čak eliminiraju. Obiteljsku politiku ponajprije trebamo za rođenu djecu i njihove obitelji, a ne za svrhu populacijske politike. Trebamo ju da bi tim obiteljima nakon rođenja novog člana omogućili što normalniji život, tj. da se životni nivo obitelji ne bi znatno smanjio, a posebno da ne bi bila materijalno ugrožena egzistencija obitelji. Trebamo ju i zato da bi roditelji (posebno majke) mogle usklađivati profesionalni rad i obiteljske obveze, tj. da na tržištu rada roditelji ne bi bili kažnjeni jer se brinu o djeci. Osim toga se uvijek moramo pitati (istina, bez nade da ćemo ikada dobiti odgovor), ne bi li bilo rođeno (čak i) manje djece da nema mjera obiteljske politike.

Iako su ispitanici u slovenskoj anketi 2010. godine potvrdili određeni pozitivan utjecaj mjera obiteljske politike na odlučivanje za prvo, drugo i treće dijete, ipak se ne može tvrditi da je zato u Sloveniji rođeno više djece, odnosno da je stopa ukupnog fertiliteta bila viša nego što bi bila bez tih mjera. Naime, istodobno s velikim i važnim poboljšanjima u mjerama obiteljske politike, SUF je neprekidno padao od 1980. do 2003. godine.⁵ Naravno, možda bi smanjenje bilo još veće ili brže da nije bilo tako velikodušne obiteljske politike. Porast SUF-a od sredine 2000-tih godina uglavnom je posljedica odgođenih rođenja.

U odlučivanju za veći broj djece potrebno je puno više od mjera obiteljske politike, kako u materijalnom tako i u nematerijalnom smi-

---

⁵ Iznimka je bila jubilara 2000. godina.

slu. „Istraživanje o fertilitetu i obitelji“ (FFS, 1994–1995) i projekt DIALOG (2000) pokazali su da na odlučivanje za djecu utječu vrednote, norme, preferencije, različita očekivanja itd. U današnje vrijeme imaju velik utjecaj i mogućnost za usklađivanje obiteljskih i poslovnih obveza te podjela rada među partnerima. Istraživanja potvrđuju da bi se žene odlučile imati veći broj djece kada bi njihovi muževi/partneri preuzeli više obveza u svezi s djecom i domaćinstvom. Žena koja ne vjeruje da će moći (zadovoljavajuće) usklađivati svoje poslovne obveze i aspiracije na jednoj, te obveze i izazove obiteljskog života na drugoj strani, često će imati manje djece (ili ih uopće neće imati). Nažalost, u gotovo svim državama je udio očeva u korištenju roditeljskog dopusta i općenito u skrbi za malu djecu još daleko od onoga koji bi značio istinsku rodnu ravnopravnost.

Možemo zaključiti da određenu ulogu na području usklađivanja poslovnih i obiteljskih obveza imaju: 1) država sa svojim politikama i mjerama, 2) poslodavci s obiteljima primjerenim radnim uvjetima i mjerama te 3) muškarci/očevi s preuzimanjem primjerenog dijela obveza u domaćinstvu i u svezi s djecom. Za Sloveniju vrijedi da država zadovoljavajuće izvršava svoju ulogu. Muškarci su 2010. godine u brigu za dijete u dobi od 0 do 10 godina bili uključeni više nego 2000. godine i – što je posebno važno – to potvrđuju i odgovori žena (Rakar i sur., 2010). Najveća su prepreka privatni poslodavci koji nisu skloni očinskom dopustu (a kamoli očevima na roditeljskom dopustu). Stoga bi trebali redovito provoditi aktivnosti podizanja svijesti poslodavaca i provjeravati njihov odnos prema očevima koji bi željeli iskoristiti očinski ili roditeljski dopust.

Literatura

1. Allen, T. D., Lapierre, L. M., Spector, P. E., Poelmans, A. Y. S., O’Driscoll, M., Sanchez, J. I. i Woo, J. M. (2014). The link between national paid leave policy and work-family conflict among married working parents. *Applied Psychology*, vol. 63: 5-28. DOI: 10.1111/apps.12004.
2. Baizan, P., Arpino, B. i Delclòs, C. E. (2016). The effect of gender policies on fertility: The moderating role of education and normative context. *European Journal of Population*, vol. 32: 1-30. DOI: 10.1007/s10680-015-9356-y.

3. Cooke, L. P. (2003). The South Revisted: The division of labor and family outcomes in Italy and Spain. *IRISS Working Paper Series*, br. 12, CEPS/Instead, Luksemburg.
4. Council Directive 2010/18/EU of 8 March 2010 implementing the revised Framework Agreement on parental leave concluded by BUSINESSSEUROPE, UEAPME, CEEP and ETUC and repealing Directive 96/34/EC. *Official Journal of the European Union*, 18. ožujka 2010, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32010L0018> (19.04.2019).
5. Duvander, A. Z. i Andersson. G. (2008). Gender equality and fertility in Sweden: A study on the impact of the father's uptake of parental leave on continued childbearing. *Marriage and Family Review*, vol. 39: 121-142.
6. EK (2002). Presidency conclusions: Barcelona European Council, 15 and 16 March 2002, Europska komisija, Brisel, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/71025.pdf (19.04.2019).
7. EK (2011). *Early Childhood Education and Care: Providing all our children with the best start for the world of tomorrow*. Europska komisija, Brisel, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/;ELX_SESSIONID=yPGDJ8hJ7XZ-T1m1lITggKgFZpJz162mNkMQpDKqZKsJbQGJpY8Bx!7202566?uri=CELEX:52011DC0066 (19.04.2019).
8. Ekert-Jaffé, O. (2002). Effets et limites des aides financières aux familles: une expérience et un modèle. *Population*, br. 2, vol. 41: 327-348.
9. Ekert-Jaffé, O., Joshi, H., Lynch, K., Mougin, R., Rendall, M. i Shapiro, D. (2002). Fertility, timing of births and socio-economic status in France and Britain: social policies and occupational polarisation. *Population-E*, br. 3, vol. 57: 475-507.
10. Eurostat (2018). Database, Luksemburg, <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (19.04.2019).
11. Frejka, T., Sobotka, T., Hoem, J. M. i Toulemon, L. (2008). Summary and General Conclusions: Childbearing Trends and Policies in Europe. *Demographic Research*, br. 2, vol. 19: 5-14, <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol19/2/> (9.5.2019).
12. Gauthier, A. H. i Hatzius J. (1997). Family benefits and fertility: an economic analysis. *Population Studies*, br. 3, vol. 51: 295-306.
13. Gjonca, A., Aassve, A. i Mencarini, L. (2008). Albania: Trends and patterns, proximate determinants and policies of fertility change. U: Frejka, T., Sobotka, T., Hoem, J. M. i Toulemon, L. (ur.). Childbearing Trends and Policies in Europe. *Demographic Research*, br. 7, vol. 19: 261-292.
14. Haas, L., Allard, K. i Hwang, P. (2002). The impact of organizational culture on men's use of parental leave in Sweden. *Community, Work & Family*, vol. 5: 319-342. DOI: 10.1080/1366880022000041801-
15. Hoem, J. M. (2008). Overview Chapter 8: The Impact of Public Policies on European Fertility. *Demographic Research*, br. 26, vol. 19: 249-260, <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol19/10/> (19.04.2019).

16. Hrženjak, M. (ur.) (2016). *Spremembe očetovstva: moški med delom in starševstvom*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
17. Kanjuo Mrčela, A. i Černigoj Sadar, N. (ur.) (2007). *Delo in družina*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
18. Kanjuo Mrčela, A. i Černigoj Sadar, N. (2014). Capabilities for work/life balance in the context of increasing work intensity and precariousness in the service sector and the IT industry in a transitional economy. U: B. Hobson (ur.). *Work Life Balance: The Agency & Capabilities Gap* (str. 238-265). Oxford: Oxford University Press.
19. Kuralt, Š. (2015). Država določa, občine in starši plačujejo. *Delo*, 11.12.2015, <https://www.delo.si/novice/slovenija/drzava-doloca-obcine-in-starsi-placujejo.html> (19.04.2019).
20. Lappegård, T. (2010). Family policies and fertility in Norway. *European Journal of Population*, vol. 26: 99-116. DOI 10.1007/s10680-009-9190-1.
21. Lewis, S. i Cooper, C. L. (2005). *Work-Life Integration*. Chichester: John Wiley & Sons.
22. Luci-Greulich, A. i Thévenon, O. (2013). The impact of family policies on fertility trends in developed countries. *European Journal of Population*, vol. 29: 387-416. DOI: 10.1007/s10680-013-9295-4.
23. McDonald, P. (2000a). Gender equity in theories of fertility transition. *Population and Development Review*, br. 3, vol. 26: 427-439.
24. McDonald, P. (2000b). Gender equality, social institutions and the future of fertility. *Journal of Population Research*, br. 1, vol. 17: 1-16.
25. MDDSZ (2019). Statistika – Družinski prejemki, zavarovanje za starševsko varstvo. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Ljubljana, http://mddsz.arhiv-spletisc.gov.si/si/uvcljavljanje_pravic/statistika/druz_prejemki_zavarovanje_sv/index.html (30.09.2019).
26. Mills, M., Mencarini, L., Tanturri, M. L. i Begall, K. (2008). Gender equity and low fertility in Italy and the Netherlands: empirical evidence and policy implications. IUSSP Seminar on Fertility and Public Policies in Low Fertility Countries, Barcelona, 7.–8. 7. 2008.
27. Neyer, G. (2006). *Family policies and fertility in Europe: Fertility policies at the intersection of gender policies, employment policies and care policies*. Rostock: Max Planck Institute for Demographic Research.
28. Neyer, G. i Andersson, G. (2008). Consequences of family policies on child-bearing behaviour: Effects or artifacts?. *Population and Development Review*, br. 4, vol. 34: 699-724.
29. Olah, L. S. (2003). Gendering fertility: Second births in Sweden and Hungary. *Population Research and Policy Review*, vol. 22: 71-200.
30. Pailhé, A., Rossier, C. i Toulemon, L. (2008). French family policy: long tradition and diversified measures. *Vienna Yearbook of Population Research 2008*, str. 149-164. DOI: 10.1553/populationyearbook2008s149.
31. Rajgelj, U. (2008). *Med samouresničitvijo in družbenimi pričakovanji: odnos univerzitetno izobraženih do rodnosti*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

32. Rakar, T., Stropnik, N., Boškić, R., Dremelj, P., Nagode, M. i Kovač, N. (2010). *Raziskava o vplivih veljavnih ukrepov družinske politike na odločanje za otroke*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo, <https://www.irssv.si/upload2/Raziskava%20o%20vplivih%20veljavnih%20ukrepov%20druzinske%20politike%20na%20odlocanje%20za%20otroke.pdf> (19.04.2019).
33. Rener, T., Humer, Ž., Žakelj, T., Vezovnik, A. i Švab, A. (2008). *Novo očetovstvo v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
34. Robnik, S. (2012). *Enakost spolov v družinskem življenju in partnerskih odnosih*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.
35. SI-Stat podatkovni portal (2019). Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana, <https://pxweb.stat.si/pxweb/dialog/statfile2.asp> (19.04.2019).
36. Spéder, Z. i Kamarás, F. (2008). Hungary: Secular fertility decline with distinct period fluctuations. U: Frejka, T., Sobotka, T., Hoem, J. M. i Toulemon, L. (ur.). *Childbearing Trends and Policies in Europe*. *Demographic Research*, br. 7, vol. 19: 599-664.
37. Stropnik, N. (1997). *Ekonomski vidiki starševstva*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
38. Stropnik, N. (2010). How Can Corporate Social Responsibility Contribute to Gender Equality and Work-Life Balance: Example of the „Family-Friendly Enterprise“ Certificate in Slovenia. *Naše gospodarstvo*, br. 5-6, vol. 56: 11-20.
39. Stropnik, N. (2017). Slovenia country note. U: S. Blum, A. Koslowski i P. Moss (ur.). *13th International Review of Leave Policies and Related Research 2017* (str. 358-365). International Network on Leave Policies and Research, https://www.leavenetwork.org/fileadmin/user_upload/k_leavenetwork/annual_reviews/2017_Leave_Review_2017_final2.pdf (19.04.2019).
40. Stropnik, N. (2018). Thirty days of (fully) compensated paternity leave in Slovenia from January 2018. *ESPN Flash Report 2018/7*. Brisel: European Social Policy Network, <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?pager.offset=90&advSearchKey=ESPNFlash&mode=advancedSubmit&catId=22&policyArea=0&policyAreaSub=0&country=0&year=0> (19.04.2019).
41. Stropnik, N. i Humer, Ž. (2016). Slovenia. U: M. A. Adler i K. Lenz (ur.). *Father involvement in the early years: An international comparison of policy and practice* (str. 127-156). Bristol: Policy Press.
42. Stropnik, N., Humer, Ž., Kanjuo Mrčela, A. i Štebe, J. (2019). The problem is in practice: policy support and employer support for fathers' participation in childcare in Slovenia. *Community, Work and Family*, br. 1, vol. 22: 77-95, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13668803.2018.1558175> (18.05.2019).
43. Stropnik, N. i Kapella, O. (2017). Interview about father-specific leave and challenges ahead in Slovenia and Austria. U: S. Hoyer (ur.). *Neue Väter gesucht – Wie die Beteiligung von Vätern an Familienarbeit in Europa unterstützt wird*. *Newsletter*, 2/2017: 6-9. Berlin: The Observatory for Socio-political Developments in Europe, <http://www.beobachtungsstelle-gesellschaftspolitik.de/en/keytopics/familyandreconciliation> (19.4.2019).

44. Stropnik, N. i Šircelj, M. (2008). Slovenia: generous family policy without evidence of any fertility impact. *Demographic Research*, br. 26, vol. 19: 1019-1058, <http://www.demographic-research.org/volumes/vol19/26/19-26.pdf> (9.5.2019).
45. SURS (2017). „V 2016 se je v enem dnevu v povprečju rodilo 56 otrok“. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana, 27. 06. 2017, <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/6768> (19.04.2019).
46. SURS (2018). „Dva izmed 726 dvojčkov, rojenih v 2017, nista bila rojena v istem dnevu“. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana, 21. 06. 2018, <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/7490> (9.5.2019).
47. Šircelj, M. (2006). *Rodnost v Sloveniji od 18. do 21. stoletja*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
48. Štrkalj, J. (2014). *Analiza ukrepov za pridobivanje certifikata Družini prijazno podjetje z vidika spodbujanja aktivnega očetovstva v Sloveniji* (diplomski rad) Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
49. Testa, M. R. (2016). Educated women aren't realising their fertility intentions. *Population Insights*, 6. prosinca 2016, str. 2. München: Population Europe, <https://www.population-europe.eu/news/educated-women-arent-realising-their-fertility-intentions> (9.5.2019).
50. Vörk, A., Karu, M. i Tiit, E-M. (2009). Vanemahüvitis: kasutamine ning mõjud tööturu- ja sündimuskäitumisele 2004-2007. *PRAXIS Working Papers*, 1/2009 (sažetak).

USLUGE PODRŠKE RODITELJSTVU U HRVATSKOJ: POTREBE RODITELJA I POSTOJEĆI PROGRAMI

1. Uvod

Na javnopolitičkoj razini sve se više prepoznaje važnost roditeljskog okruženja te kvalitete roditeljske interakcije s djetetom kao čimbenika koji pridonose dobrobiti djeteta.¹ Tome su pridonjele znanstvene spoznaje o dugoročnim učincima roditeljskog ponašanja na djetetov razvoj. Među njima je i longitudinalna studija s desetogodišnjim praćenjem uzorka od 17.000 sudionika, koja je utvrdila povezanost doživljavanja nepovoljnih obiteljskih okolnosti u djetinjstvu s cjeloživotnim tjelesnim i mentalnim zdravljem i dobrobiti. Među ostalim, tu se pokazalo da zanemarivanje emocionalnih potreba djeteta najranije dobi te izostanak primjerene interakcije roditelja i djeteta uz višesatni boravak pred ekranom prati lošija socijalna prilagodba, češće teškoće kognitivnog i jezičnog razvoja te problemi u regulaciji pažnje (Larkin, Shields i Anda, 2012). Druga važna longitudinalna studija, u kojoj je praćeno 16.916 djece u Velikoj Britaniji (u dobi od 3, 5 i 7 godina), analizirala je ulogu roditeljstva u ublažavanju učinaka života u deprivaciji, siro-

---

¹ Kako bi se sveobuhvatno prikazalo stanje sustava podrške roditeljstvu u Hrvatskoj, ovaj tekst djelomice se temelji na dijelovima publikacije „Potrebe roditelja i pružanje usluga roditeljima koji podižu djecu u otežanim okolnostima“, autorica Dobrotić, Pećnik i Baran (2015), a koja je nastala kao rezultat IPA projekta VIZIJE – VolonterI Za roditelje i djecu, Udruge RODA. U ovom tekstu upotrijebljeni su isključivo dijelovi publikacije koji su bili rezultat rada autorica ovoga teksta.

maštva i negativnih životnih događaja na psihosocijalnu prilagodbu djece. Kvaliteta odnosa roditelja i djeteta najdosljednije je „odbijala“ štetne učinke rizičnih čimbenika dokazujući da dobar odnos roditelja i djeteta od ranih godina može promicati otpornost predškolskog djeteta unatoč različitim okolinskim rizicima (Flouri i sur., 2015). Istraživanja stoga upozoravaju na važnost učinkovite podrške obiteljima kako bi se spriječili negativni životni događaji i okolnosti u djetinjstvu ili pak njihovi učinci ublažili mobiliziranjem roditeljskih resursa koji pridonose otpornosti i oporavku djece.

Stoga se i interes obiteljskih politika posljednjih dvadesetak godina sve više usmjerava prema poboljšanju roditeljskih vještina te ujednačavanju životnih šansi djece (vidi npr. European Commission, 2013; Daly, 2018; Knijn, Martin i Ostner, 2018), pri čemu na važnosti dobivaju različite usluge usmjerene obiteljima. Kao što ističu Moran i sur. (2004), iznimno je bitno osigurati programe pružanja podrške roditeljstvu, ali i utjecati na sam kontekst roditeljstva razvijanjem sveobuhvatnih mjera koje će roditeljima olakšati podizanje djece. Pri tome su posebice bitne usluge koje pridonose ujednačavanju okoline u kojoj odrastaju djeca te izjednačavanju njihovih životnih šansi. Naime, ukoliko obitelji žive u nepovoljnim okolnostima, teško da će imati koristi od programa podrške roditeljstvu te je bitno da država preuzme aktivniju ulogu i na drugim područjima kao što su suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti, poboljšanje kvalitete stanovanja te zdravlja, pristup uslugama u zajednici, obrazovanju, zaposlenosti i sl., kako ishodi djece ne bi ovisili isključivo o obiteljskoj situaciji. Upravo zbog toga europske zemlje sve veću pozornost pridaju kako *podršci obitelji* kojom se ciljaju šire obiteljske okolnosti, odnosno osigurava se podrška obiteljima preko socijalnih, zdravstvenih, obrazovnih i sl. usluga te novčanih davanja, tako i *podršci roditeljstvu* koja pak je usmjerena na unapređenje roditeljskih vještina te roditeljima pruža informacije, znanje, vještine i kompetencije te općenito podršku potrebnu pri razvoju te podizanju djeteta (Daly i sur., 2015).

Iako je područje podrške obitelji iznimno bitno, njegov cjelokupan prikaz zajedno s područjem podrške roditeljstvu nadilazi opseg jednoga rada. Stoga se ovaj rad primarno fokusira na analizu aktualnog

stanja sustava podrške roditeljstvu u Hrvatskoj te se tek u pojedinim segmentima osvrće na podršku obitelji. Nakon uvodnog razgraničenja pojmova podrške obiteljima i podrške roditeljstvu te sažetog osvrta na ključne točke razvoja podrške roditeljstvu u Hrvatskoj, rad ukazuje na potrebe različitih skupina majki i očeva za podrškom roditeljstvu, kao i njihova iskustva vezana uz već postojeće programe podrške roditeljstvu. Ističu se prednosti i slabosti postojećih programa da bi se zaključno uputilo na potreban daljnji smjer razvoja sustava, rukovodeći se kako rezultatima dosadašnjih iskustava i istraživanja tako i međunarodnim smjernicama i inozemnim evaluacijskim studijama.

2. Podrška obiteljima i podrška roditeljstvu

Iako i podrška obiteljima i podrška roditeljstvu određuju uvjete u kojima odrastaju djeca i počivaju na sličnim ciljevima,² a i u pojedinim su zemljama usko povezana područja intervencije koja je teško razlučiti, radi se o zasebnim područjima javnih politika. Često im se pridaje i različiti prioritet od strane donositelja odluka. Stoga valja razlikovati pojam podrške obitelji od pojma podrške roditeljstvu. **Podrška obiteljima** šireg je opsega te zahvaća usluge i druge aktivnosti usmjerene poboljšanju funkcioniranja obitelji i stvaranju uvjeta za podizanje djece te provođenje drugih obiteljskih aktivnosti unutar sustava koji počiva na podržavajućim odnosima i (ne)formalnim izvorima podrške. Ona ima vrlo široko značenje te može zahvaćati kako usluge (npr. unutar zdravstvenog sustava, obrazovnog sustava te sustava socijalne skrbi), tako i novčane potpore usmjerene obiteljima (Daly i sur., 2015).

U oba se slučaja, i kod podrške obitelji i kod podrške roditeljstvu, nastoji pozitivno djelovati na uvjete djetetova razvoja u obitelji, no kada je riječ o podršci obitelji, aktivnosti su više kolektivnog obilježja, odnosno

---

² Ciljevi mogu biti usmjereni prema djeci (unapređenje dobrobiti, razvojnih ishoda i prava djece, ublažavanje rizika s kojima se djeca susreću, poticanje pozitivnog okruženja za razvoj djeteta, prevencija problema ponašanja kod djece), roditeljima (poboljšanje roditeljskih znanja i vještina, povećana uključenost roditelja u podizanje djece) i/ili obitelji (unapređenje funkcioniranja obitelji, prevencija izdvajanja djece iz obitelji, suzbijanje siromaštva, prilagođavanje demografskim promjenama, podupiranje obitelji kao institucije i načina življenja) (Daly i sur., 2015).

usmjerene su na poboljšanje funkcioniranja obiteljskog sustava, njegovu stabilnost i podršku koju prima iz okruženja (neformalnu i formalnu). Za razliku od usmjerenosti na obitelj kao jedinicu, podrška roditeljstvu ima uži fokus – na roditelja i njegovu interakciju s djetetom (Daly i sur., 2015). Stoga područje *podrške roditeljstvu*, kao prepoznatljivo područje obiteljske politike, obilježava usmjerenost intervencija prema roditeljima, ponajprije prema načinu na koji razumiju i obnašaju svoju roditeljsku ulogu te se odnose prema djetetu (Daly, 2013). Pri tome su u središtu interesa roditeljski resursi za podizanje djeteta (informacije, znanje, vještine, osobna obilježja, izvori podrške) i roditeljska kompetentnost, koji se aktivnostima podrške roditeljstvu namjeravaju povećati.

Daly (2013) *podršku roditeljstvu* definira kao skup usluga organiziranih s ciljem djelovanja na roditeljsko ponašanje kroz pružanje pristupa različitim resursima koji služe povećanju roditeljske kompetentnosti. To podrazumijeva izlaganje roditelja različitim sadržajima za podizanje razine osviještenosti, informiranosti, znanja i(li) vještina preko, primjerice, elektronskih medija i dežurnih telefona, kao i njihovim uključivanjem u različite aktivnosti neformalne i formalne mreže podrške, individualnim savjetovanjem, edukacijama ili radionicama o pitanjima roditeljstva, odnosno u intenzivniji rad na promjeni roditeljskih postupaka. U ulozi pružatelja tih usluga pojavljuje se širok raspon organizacija, od roditeljskih udruga i drugih organizacija civilnog društva do javnih ustanova čiji stručnjaci provode intervencije u sustavima zdravstva, odgoja i obrazovanja te socijalne skrbi. Taj varijabilitet pružatelja usluga vidljiv je u definiciji podrške roditeljstvu kao aktivnosti stručnjaka, volontera (npr. drugih roditelja) ili članova neformalne socijalne mreže koje imaju namjeru utjecati na odnos roditelja i djeteta ili roditeljsku interakciju s djetetom (Hermanns, 2014).

Područje podrške roditeljstvu potrebno je razlikovati i od *područja zaštite djeteta*, koje u središtu interesa ima ugroženost djetetove dobrobiti. Podrška roditeljstvu i zaštita djeteta bave se odnosom roditelja i djeteta, pri čemu se (jednom kada su pokrenute) mjere obiteljskopravne zaštite djetetove dobrobiti i prava usmjeravaju i na roditeljske resurse za roditeljstvo. Međutim, polazište za intervencije u području zaštite djece u pravilu nije roditelj, a način na koji se roditelj odnosi prema

djetetu pobuđuje interes stručnjaka tek kada djetetovu dobrobit smatraju ugroženom. Drugim riječima, iako intervencije podrške roditeljstvu obuhvaćaju ciljeve koje imaju i intervencije zaštite djeteta (unapređenje djetetove dobrobiti i razvojnih ishoda), izdvajanje roditeljske figure i njezinih resursa za roditeljstvo kao fokusa intervencije čini područje podrške roditeljstvu različitim od područja zaštite djece (Daly, 2013).

Krajnja je svrha podrške roditeljstvu unapređenje djetetove dobrobiti, ostvarivanje prava te optimalizacija djetetova razvojnog potencijala na planu tjelesnog i mentalnog zdravlja. Ta svrha ostvaruje se pomoću programa **univerzalne, ciljane i indicirane** podrške roditeljstvu. *Univerzalna podrška roditeljstvu* uključuje aktivnosti promocije odgovornog roditeljstva i jačanja roditeljske kompetentnosti kod svih roditelja djece određene dobi iz opće populacije, poput posjeta patronažne službe roditeljima novorođenčadi, grupa za podršku dojenju, edukativnih radionica s roditeljima u školi u povodu važnih tranzicijskih razdoblja. Programi *ciljane podrške roditeljstvu* namijenjeni su osnaživanju kompetentnosti roditelja koji djecu podižu u zahtjevnijim životnim okolnostima i(li) se suočavaju s činiteljima rizika za odgovorno roditeljstvo. Analogno određenju ciljane prevencije (Asmusen, 2011), moglo bi se reći da ciljana podrška roditeljstvu uključuje strategije i usluge, odnosno intervencije usmjerene prema specifičnim grupama roditelja kod kojih, statistički gledano, postoji povećan rizik za buduće teškoće u roditeljstvu (npr. maloljetni roditelji, roditelji u procesu razvoda braka ili roditelji koji žive u siromaštvu). Primjeri su ciljane podrške roditeljstvu programi poput intenzivnih kućnih posjeta dodatno educiranih patronažnih sestara siromašnim, samohranim majkama prvog djeteta tijekom prve dvije godine djetetova života (npr. Nurse-Family Partnership, Olds i sur., 1997; prema Asmussen, 2011) ili programi za razvedene roditelje koji kombiniraju grupni i individualni pristup tijekom tromjesečnog razdoblja radeći na kvaliteti odnosa djeteta s roditeljem s kojim živi, održanju djelotvornih odgojnih postupaka nakon razvoda, izgradnji suradničkog suroditeljstva te pristupu djeteta roditelju s kojim ne živi i kvaliteti odnosa s njim (npr. The New Beginnings, Wolchik i sur., 2002). *Indicirana podrška roditeljstvu* obuhvaća intervencije s roditeljima kod kojih su prisutne

znatne teškoće u ispunjavanju roditeljskih odgovornosti, odnosno kod kojih je procjena pokazala prisutnost povećanog rizika za specifične probleme (npr. program *Fast Track* koji kombinira univerzalni pristup s dodatnom podrškom; vidi npr. CPRG, 2007).

Literatura na području podrške roditeljstvu (Oates, 2010; Asmussen, 2011; Wessels i sur., 2013) naglašava važnost utemeljenosti programa podrške roditeljstvu na empirijskim dokazima o njihovoj djelotvornosti u postizanju proklamiranih ciljeva. Doduše, sam postupak prikupljanja empirijskih dokaza još je uvijek donekle predmetom rasprava u kojima se oni rangiraju po „snazi“ metodološkog pristupa (McConnell i sur., 2012; Vandenbroeck i sur., 2014). Broj programa podrške roditeljstvu s empirijski dokumentiranom djelotvornošću raste, i to uz poštivanje „zlatnog standarda“ eksperimentalnog nacrtu evaluacijskog istraživanja. No riječ je uglavnom o evaluacijskim istraživanjima provedenima u najrazvijenijim zemljama (Stattin i sur., 2015; Richter i Naiker, 2013). U svakom slučaju, da bi programi mogli biti djelotvorni, važno je da dobro odgovaraju na potrebe roditelja koje je stoga važno procijeniti – kako potrebe korisnika indiciranih, tako i potrebe korisnika univerzalnih programa podrške roditeljstvu (Budd, 2005). Nadalje, da bi odgovarali na roditeljske potrebe, programi podrške roditeljstvu moraju biti relevantni za pitanja i probleme s kojima se roditelji susreću, a ona su specifična u različitim razvojnim razdobljima i društvima. Djetetova dob s obzirom na koju se mogu razlikovati programi podrške roditeljstvu obuhvaća antenatalno razdoblje, novorođenačku, dojenačku, predškolsku i školsku dob te ranu i srednju adolescenciju. Navedena obilježja programa podrške roditeljstvu sažeta su u standardima kvalitete (Oates, 2010) prema kojima kvalitetan program podrške roditeljstvu zadovoljava sljedeće kriterije: (1) specificira populaciju kojoj je namijenjen (s obzirom na dob djeteta, razinu roditeljske potrebe) te ima (2) standardiziran sadržaj, način rada i materijale, (3) standardiziranu edukaciju provoditelja, uz superviziju odnosno stručnu podršku u implementaciji te (4) evaluaciju učinkovitosti programa u postizanju ciljanih ishoda.

Hrvatska se područjem podrške roditeljstvu počinje aktivnije baviti u posljednjih desetak godina. U *Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece 2006.–2012.* osnaživanje roditelja za odgovorno

roditeljstvo i obitelji za odgojnu funkciju ciljevi su uz koje je bio predviđen znatan broj mjera. U istom razdoblju počinju djelovati i obiteljski centri³ (danas podružnice centara za socijalnu skrb, CZSS) kojima je pružanje usluga univerzalne i ciljane podrške roditeljstvu primarna svrha. Važan poticaj usmjeravnuju socijalnih politika te i same obiteljske politike prema kvaliteti roditeljstva i društvenoj podršci roditeljima dala je *Preporuka Vijeća Europe (2006.) 19 o politici podrške pozitivnom roditeljstvu*, koja je 2008. godine objavljena na hrvatskom jeziku, zajedno s popratnom publikacijom „*Roditeljstvo u suvremenoj Europi: Pozitivan pristup*“ (Daly, 2008). Poticaj razvoju područja podrške roditeljstvu te širenju usluga univerzalne i ciljane podrške roditeljstvu dao je i Ured UNICEF-a za Hrvatsku u svojim kampanjama *Prve tri su najvažnije: za rani razvoj djeteta i poticajno roditeljstvo* (2006) i *Prve tri su još važnije: za rani razvoj djeteta s teškoćama u razvoju* (2008) (Pećnik i Starc, 2010; Starc, 2014). Interes za potrebe obitelji i roditelja postaje izraženiji i u tadašnjim istraživanjima položaja jednoroditeljskih obitelji (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2005; Raboteg-Šarić i Pećnik, 2006), kao i interes za zaustavljanje tjelesnog kažnjavanja djece (Pećnik, 2006). Potreba za informacijama o roditeljstvu, djetetovu razvoju i odgoju te za savjetovanjem sa stručnjacima i drugim roditeljima dokumentirana je s roditeljima djece rane (Radočaj, 2008) i adolescentne dobi (Pećnik i Tokić, 2011). Tako je utvrđeno da trostruko više majki i očeva nacionalno reprezentativnog uzorka od 1.074 trinaestogodišnjaka izražava potrebu za stručnom pomoći u roditeljstvu, negoli što je takvu pomoć stvarno i koristilo (Pećnik i Tokić, 2011). Ti rezultati upućuju na raskorak između javnopolitičke razine na kojoj postoji namjera da se roditeljima osiguraju odgovarajući oblici podrške u jačanju roditeljskih znanja i vještina te stvarne dostupnosti usluga podrške roditeljstvu u zajednici. Na manjak usluga podrške roditeljstvu upozorava i analiza stanja prava djece u Hrvatskoj (Brajša-Žganec i sur., 2011) te rezultati istraživanja s roditeljima djece rane i predškolske dobi (Pećnik, 2013), kao i s roditeljima koji podižu djecu u otežanim okolnostima (Dobrotić, Pećnik i Baran, 2015).

---

³ Uz Centar za djecu, mlade i obitelj Velika Gorica, koji djeluje od 2003. godine.

3. Potrebe roditelja za stručnom podrškom i postojeće usluge podrške roditeljstvu u Hrvatskoj

3.1. Potrebe za uslugama podrške roditeljstvu u općoj i ranjivim populacijama roditelja

Potrebe roditelja za različitim oblicima podrške u skrbi za djecu rane i predškolske dobi, a koja se pruža kroz sustave zdravstva, ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja, socijalne skrbi te organizacije civilnog društva, bile su u središtu interesa novijeg istraživanja provedenog u Hrvatskoj uz podršku UNICEF-a, na kvotnom uzorku od 1.271 majke i 350 očeva djece u dobi od šest mjeseci, jedne godine te tri i šest godina (Pećnik, 2013). Rezultati su pokazali kako je dvije trećine roditelja osjetilo potrebu za stručnim savjetom u roditeljstvu, a trećina ovu potrebu ima često ili ponekad. Međutim, tek manje od četvrtine roditelja stvarno se i savjetovalo s nekim stručnjakom o pitanjima roditeljstva i djetetova razvoja. Uz negativne stavove prema traženju stručne pomoći (uključujući strah od stigmatizacije), prisutan je i niz drugih razloga koji su sprječavali roditelje u korištenju stručne podrške u roditeljstvu, uključujući i taj da usluge ne zadovoljavaju potrebe roditelja svojom dostupnošću, sadržajem ili pristupom. Naime, nalazi istraživanja upućuju na slabu dostupnost usluga namijenjenih jačanju roditeljskih kompetencija u zajednicama širom Hrvatske. Svaki deseti roditelj savjetovao se o pitanjima roditeljstva i djetetova razvoja s pedijatrom, dok je preostale usluge koristilo 5% roditelja ili manje. Polovina ispitanih roditelja nije koristila ni jednu uslugu za podršku roditeljstvu, kao niti rekreativno-obrazovni sadržaj za dijete. Pri tome su među njima znatno zastupljeniji roditelji niskog socioekonomskog statusa. Naime, 70% roditelja niskog socioekonomskog statusa nije koristilo niti jednu uslugu, dok je to slučaj za upola manje roditelja visokog socioekonomskog statusa. Nizak socioekonomski status, niže obrazovanje te mlađa dob izdvajaju se kao obilježja roditelja manje sklonih korištenju stručne pomoći u roditeljstvu, a prate ih i negativniji stavovi prema traženju informacija i savjeta stručnjaka. Pokazale su se i regionalne nejednakosti u dostupnosti usluga za roditelje i djecu

pri čemu je tri četvrtine uzorka roditelja iz Zagreba i okolice koristilo jednu ili više usluga podrške roditeljstvu ili rekreativno-obrazovni sadržaj za dijete, dok je u Sjevernoj Hrvatskoj ili Istri i Primorju to učinila polovina ispitanih roditelja. Najniži udio roditelja koji su koristili ovakve usluge i sadržaje, oko trećine uzorka, bio je u Dalmaciji, Lici i Banovini te Slavoniji.

Uz stvarni manjak tih usluga, njihovoj percipiranoj nedostupnosti pridonosi i nedovoljno ili neučinkovito informiranje roditelja o njima. Trećina roditelja navela je da ne zna postoje li u njihovoj zajednici različite usluge te vrste (Pećnik, 2013). Zanimljivo je istaknuti kako su roditelji djece s teškoćama u razvoju informiraniji o postojanju usluga za djecu i roditelje te su se i više njima koristili. No uglavnom je riječ o uslugama namijenjenima djetetu s teškoćama u razvoju, a vrlo rijetko onima namijenjenima osnaživanju samih roditelja (Ljubešić, 2013). Roditelji djece s razvojnim teškoćama istodobno su jasno upozorili na nezadovoljene potrebe da se pravodobno odgovori na razvojne potrebe njihove djece. Takav odgovor izostaje zbog ograničenih kapaciteta postojećih usluga, manjka stručnjaka i informacija, birokratiziranih postupaka, etiketiranja i diskriminacije djece s teškoćama te zbog odsutnosti rane intervencije. Izrazitu prepreku roditeljima predstavlja nedovoljna koordiniranost usluga koje dolaze iz sustava zdravstva, obrazovanja i socijalne skrbi (Ljubešić, 2013).

Pokazalo se i da su roditelji niskog socioekonomskog statusa s jedne strane opterećeni sa značajno više obilježja i okolnosti koje su činitelji rizika za poticajno i podržavajuće roditeljstvo (npr. veći roditeljski stres, slabije zdravlje, manje neformalne socijalne podrške, veće nepovjerenje u stručnjake), a s druge strane doživljavaju nižu dostupnost, pristupačnost i priuštivost usluga podrške roditeljstvu i ostalih usluga za djecu i roditelje u zajednici (Pećnik, 2013). Na potrebe za povećanjem roditeljskih znanja i vještina posredno upućuju i podaci o tome da se roditelji niskog socioekonomskog statusa rjeđe od ostalih roditelja sa svojom djecom uključuju u razvojno poticajnu interakciju, a koja pospješuje puni razvoj djetetovih potencijala. Podrška roditeljstvu pridonijela bi tako izjednačavanju prilika siromašnije djece iz slabije razvijenih sredina.

Osim roditeljske, istraživanje je obuhvatilo i perspektivu stručnjaka različitih profila (pedijatre, patronažne sestre, stručne suradnike dječjih vrtića, stručnjake obiteljskih centara i centara za socijalnu skrb) koji pružaju širok spektar usluga podrške roditeljima djece rane i predškolske dobi, od univerzalnih preventivnih aktivnosti do zaštite djece od neprimjerene roditeljske skrbi. Po njihovu mišljenju, roditelje do usluga stručne podrške u roditeljstvu dovode potrebe za smanjivanjem nesigurnosti te razvojem kompetentnosti u roditeljskoj ulozi, ponuda programa podrške roditeljstvu koja im je zanimljiva, potrebe rješavanja problema u području djetetova ponašanja, razvoja ili zdravlja (potreba koju prepoznaju sami roditelji) te „vanjski“ poticaj ili prisila institucija/stručnjaka koji se brinu o zaštiti djetetove dobrobiti (potrebu za stručnom pomoći prepoznaju stručnjaci). Kao glavne prepreke pristupu roditelja i djeteta stručnoj podršci intervjuirani stručnjaci navode velik broj djece ili obitelji koje postojeći pedijatri, vrtićki psiholozi i stručni djelatnici centara za socijalnu skrb imaju u svojoj nadležnosti te manjak djelatnih usluga i programa namijenjenih osnaživanju roditelja za odgovorno roditeljstvo. Taj manjak nije jednako izražen na svim ispitivanim lokalitetima nego varira s obzirom na grad i županiju iz koje stručnjak dolazi. Također su upozorili na manjak usluga za podršku obiteljima u zajednici (dječjih vrtića i obrazovno-rekreativnih sadržaja za djecu i roditelje) (Pećnik, 2013).

Konačno, u istraživanje je bila uključena i perspektiva donositelja odluka na lokalnoj i regionalnoj razini, nadležnih za područja zdravstvene i socijalne skrbi iz nekoliko sredina u Hrvatskoj. Utvrđena je razlika u njihovu razumijevanju uloge i značaja društvene podrške roditeljstvu te drugih sadržaja za djecu, roditelje i obitelji u zajednici. Dok sredine sa slabije razvijenom mrežom usluga za roditelje, djecu i obitelji podršku roditeljstvu vide ponajprije kao „pomoć“ roditeljima u nepovoljnim okolnostima, sredine s razvijenim uslugama podršku roditeljstvu shvaćaju u kontekstu razvoja i kvalitete života obitelji i zajednice, a novac uložen u roditeljstvo kao rano ulaganje koje dovodi do poželjnih razvojnih ishoda, poboljšava kvalitetu života čitave zajednice i nosi višestruke uštede prevencijom nepoželjnih ishoda (Pećnik i Dobrotić, 2013). Ovdje se može nadovezati recentan primjer

Istarske županije koja je, kroz participativan proces, kao jedan od pet javnozdravstvenih i socijalnih prioriteta zajednice u četverogodišnjem razdoblju (2017–2020) definirala podršku obiteljima.⁴ Kako ovi prioriteti služe kao kriteriji pri financiranju programa javnih potreba, to je omogućilo širenje dostupnosti programa podrške roditeljstvu. Tako se u 2017. godini standardizirani i evaluirani program podrške roditeljstvu „Rastimo zajedno“ provodio u svakom četvrtom dječjem vrtiću u Istri (uz supervizijsku podršku voditeljima), dok su naredne godine stručnjaci dječjih vrtića i rehabilitacijskih ustanova educirani za program podrške roditeljima djece s teškoćama u razvoju „Rastimo zajedno Plus“ te program podrške roditeljstvu za očeve „Klub očeva Rastimo zajedno“, koji su se također počeli provoditi širom županije.

Dotadni uvid u potrebe za podrškom roditelja djece rane, srednje i adolescentne dobi te u njihova iskustva s uslugama za roditelje i djecu u zajednici dalo je kvalitativno istraživanje Dobrotić, Pećnik i Baran (2015) provedeno u Slavoniji, Zagrebu i Istri. Na temelju podataka prikupljenih od roditelja i pružatelja usluga (Dobrotić i sur., 2015),⁵ donosimo sažet prikaz obilježja potreba za podrškom u svakoj ispitanjanoj skupini roditelja te postojećih ciljanih usluga za njih, dok su u *Tablici 1* predstavljene njihove nezadovoljene potrebe za podrškom.

Maloljetne majke su relativno slabo vidljiva skupina roditelja, heterogena s obzirom na potrebe za podrškom. One variraju od potreba zajedničkih svim roditeljima (prvog) djeteta do specifičnih potreba

---

⁴ Vidi <http://zdrava-sana.istra-istria.hr/index.php?id=4869>.

⁵ Provedeno je sedam fokusnih grupa s roditeljima koji djecu podižu u zahtjevnijim okolnostima (maloljetne majke, roditelji s invaliditetom, roditelji djece s teškoćama u razvoju, roditelji niskog socioekonomskog statusa te roditelji iz mnogočlanih i jednoroditeljskih obitelji), koji su članovi i/ili korisnici programa desetak udruga te korisnici usluga centara za socijalnu skrb i/ili obiteljskih centara. Istraživačka pitanja bila su usmjerena na teškoće i potrebe u ispunjavanju roditeljske uloge, dostupnost neformalne i formalne podrške te iskustva korištenja usluga i programa namijenjenih roditeljima i djeci. Provedene su i četiri fokusne grupe u kojima su sudjelovali stručnjaci iz dvadesetak centara za socijalnu skrb i obiteljskih centara te još četiri fokusne grupe s predstavnicima 21 udruge aktivne u geografskim sredinama zahvaćenim istraživanjem. Istraživačka pitanja odnosila su se na potrebe u ispunjavanju roditeljske uloge, socijalne usluge koje roditelji i djeca iz pojedine skupine primaju (ili mogu primiti) te na nedostupne, a potrebne usluge za roditelje.

koje proizlaze iz tranzicije u roditeljstvo u kontekstu razvojnog razdoblja adolescencije. Složene, višestruke potrebe za dugotrajnijom psihosocijalnom i praktičnom podrškom imale su maloljetne majke bez neformalne socijalne podrške, korisnice institucionalnog smještaja u ustanovi socijalne skrbi. Stručnjaci su upozoravali i na podskupine maloljetnih majki s izrazito složenim potrebama kao što su majke ovisne o drogama. Ciljani programi podrške roditeljstvu maloljetnim majkama bili su sporadično te kratkotrajno dostupni u okviru projektnih aktivnosti dviju udruga u najvećim gradovima u suradnji s ustanovom socijalne skrbi.

Roditelji s tjelesnim invaliditetom također su relativno slabo vidljiva skupina roditelja. Uz univerzalne potrebe za podrškom u roditeljskoj ulozi (za jačanjem roditeljskih znanja i vještina potrebnih u razvojnim razdobljima od ranog djetinjstva do adolescencije, za osobnom podrškom u suočavanju s izazovima roditeljstva i dr.) imaju i niz specifičnih potreba za podrškom u prevladavanju prepreka koje njihovo tjelesno oštećenje može predstavljati u svakodnevnoj skrbi o djetetu. Uz potrebu za praktičnom pomoći, fizičkom prilagodbom okoline, boljom dostupnošću prevoditelja, osobnih pomoćnika i informacija o pravima i mogućnostima pomoći, jasno je vidljiva i potreba za senzibilizacijom javnosti (naročito u ruralnim sredinama), pa i stručnjaka za primjeren pristup roditeljima s invaliditetom kako bi se smanjile predrasudne reakcije okoline prema roditelju s invaliditetom. U ovom istraživanju nisu identificirani programi ni usluge namijenjene podršci roditeljima s invaliditetom u njihovoj roditeljskoj ulozi.

Roditelji djece s teškoćama u razvoju prepoznatljivija su skupina roditelja u zahtjevnijim okolnostima, iako su u fokusu interesa pružatelja usluga ili istraživača u pravilu potrebe njihove djece s teškoćama u razvoju, a ne njihove vlastite potrebe za podrškom u roditeljstvu. Roditelji djece s razvojnim teškoćama nose se s dodatnim zahtjevima proizišlim iz djetetovih specifičnih potreba, ali i iz nedovoljne prilagođenosti okoline, prije svega odgojno-obrazovnih ustanova, djetetovim potrebama i mogućnostima, nedovoljne koordiniranosti sustava zdravstva i socijalne skrbi te nedovoljnog informiranja roditelja o pravima i mogućnostima podrške. Potrebni su im ciljani programi

podrške roditeljstvu, dostupni u lokalnim zajednicama, kao i različiti oblici praktične podrške. Od postojećih usluga podrške roditeljstvu spomenut je samo jedan program podrške roditeljima djece s razvojnim teškoćama.

U obiteljima niskog socioekonomskog statusa roditelji djecu podižu uz kumulaciju izvora stresa (npr. siromaštvo, djetetovi problemi ponašanja, vršnjačko nasilje, roditeljevo narušeno zdravlje, socijalna isključenost) koju često prati manje osobnih i okolinskih resursa za suočavanje. Roditelji sudionici istraživanja dominantno su iskazivali potrebu za djelotvornijim angažmanom škole u podršci školskoj uspješnosti i socijalnoj integraciji učenika iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa. Roditelji stručne suradnike škola i nastavnike vide kao najdostupnije potencijalne izvore podrške u roditeljstvu. I roditelji i stručnjaci smatraju uključivanje djece iz obitelji niskog socioekonomski statusa i mnogočlanih obitelji u ustanove ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja iznimno važnim. Osim koristi za djetetov odgoj i obrazovanje, ustanove ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja također su potencijalni izvori stručne podrške roditeljstvu. Ciljane usluge podrške roditeljstvu u obiteljima niskog socioekonomskog statusa i s većim brojem djece vrlo su rijetke, a kao postojeći izvori podrške spominjali su se stručni suradnici u školama te mjere obiteljsko-pravne zaštite djeteta. Naglašena je potreba razvoja programa pomoći u učenju i kvalitetnog provođenja slobodnog vremena kroz održive modalitete (npr. poludnevni/produženi boravak, radionice pomoći u učenju) te razvoja mreže pružatelja tih usluga (škole, udruge, domovi i dr.), jer su postojeći programi malobrojni i, zbog projektnog financiranja udruga, kratkotrajni. Posebno je istaknuto da je programe podrške obiteljima niskog socioekonomskog statusa važno planirati i izvoditi na način koji promiče uključivanje i izbjegava stigmatizaciju sudionika, posebno kada se radi o djeci.

Jednoroditeljske obitelji s maloljetnom djecom također su prepoznate kao okruženje u kojem je roditeljstvo u pravilu zahtjevnije nego u dvoroditeljskim obiteljima. Potrebe koje su izražavali roditelji vezane su uz osiguravanje usluga potrebnih djeci (pomoć u učenju, kvalitetno provođenje djetetova slobodnog vremena, podrška dječjeg psihologa), a

tek nakon njih usmjeravaju se na potrebe za uslugama podrške roditeljstvu. Usmjerenost roditelja na djetetove potrebe za stručnom podrškom posebno vrijedi za jednoroditeljske obitelji s iskustvom obiteljskog nasilja i/ili visokokonfliktnog brakorazvoda. Stručnjaci su isticali potrebu brige o roditeljevoj dobrobiti te važnost praktične pomoći roditelju i mogućnosti da se odmori od kompletne skrbi o djetetu. Ciljane usluge za roditelje u jednoroditeljskim obiteljima su rijetke, iako je navedeno nekoliko programa podrške koje provode obiteljski centri (podružnice CZSS-a) ili udruge i izvan najvećih gradova.

Tablica 1 objedinjava odgovore roditelja i pružatelja usluga o nezadovoljenim potrebama za podrškom u ispunjavanju roditeljske uloge spomenutih skupina roditelja koji djecu podižu u zahtjevnijim uvjetima uslijed nekog svog, djetetova ili obiteljskog obilježja. Vidljiva je njihova međusobna sličnost u potrebi za povećanjem vlastitih roditeljskih znanja i vještina, a kako bi učinkovito podržali i usmjeravali razvoj svoje djece, u skladu s njihovim obilježjima i potrebama. Slična im je bila i potreba za ciljanom podrškom koja bi ih osnažila za suočavanje sa zahtjevima roditeljske uloge u specifičnim okolnostima u kojima je ispunjavaju. Zajednička im je bila i potreba za većom dostupnosti usluga za djecu i roditelje te boljom informiranošću o njima. Konačno, gotovo sve skupine naglasile su potrebu da se djeci osiguraju besplatni programi pomoći u učenju i kvalitetnog provođenja slobodnog vremena te da se povećaju sposobnosti stručnjaka sustava odgoja i obrazovanja za suradnju s roditeljima te sprječavanje vršnjačkog nasilja.

Tablica 1. Nezadovoljene potrebe za podrškom roditeljima u zahtjevnijim okolnostima roditeljstva: Perspektiva roditelja i pružatelja usluga (Dobrotić i sur., 2015)

Područje intervencije	Maloljetne majke	Jednoroditeljske obitelji	Roditelji s tjelesnim invaliditetom	Roditelji djece s teškoćama u razvoju	Roditelji niskog socioekonomskog statusa
Roditeljska znanja i vještine	- za povećanjem roditeljskih znanja i vještina u skrbi o djetetu rane dobi	- za povećanjem roditeljskih znanja i vještina za podršku razvoju djeteta od rane do adolescentne dobi	- za povećanjem roditeljskih znanja i vještina za podršku razvoju djeteta od rane do adolescentne dobi	- za povećanjem roditeljskih znanja i vještina za podršku razvoju djeteta s razvojnim teškoćama i ostale djece u obitelji	- za povećanjem roditeljskih znanja i vještina za podršku razvoju djeteta od rane do adolescentne dobi, uključujući dijete s problemima ponašanja
Cijana podrška roditeljstvu	- za ciljanom podrškom u suočavanju sa zahtjevima roditeljske uloge u adolescenciji (i sa stigmatizacijom okoline)	- za ciljanom podrškom u suočavanju sa zahtjevima roditeljske uloge u jednoroditeljskoj obitelji - za jačanjem suradničkog roditeljstva nakon razvoda - za jačanjem uključenosti roditelja (očeva) koji ne žive s djetecom nakon razvoda	- za ciljanom podrškom u suočavanju sa zahtjevima roditeljske uloge vezanim uz roditeljevo tjelesno oštećenje	- za ciljanom podrškom u suočavanju sa zahtjevima roditeljske uloge u specifičnih djetetovih potreba i/ili neodgovarajuće podrške sustava odgoja i obrazovanja, zdravstva i socijalne skrbi	- za ciljanom podrškom u suočavanju sa zahtjevima roditeljske uloge u okolnostima niskog socioekonomskog statusa (i sa stigmatizacijom okoline uslijed problema djetetova ponašanja) - za mobitnim timovima stručnjaka koji pružaju usluge podrške roditeljstvu i obitelji - za učinkovitim motiviranjem roditelja niskog SES-a na korištenje usluga podrške
Dostupnije usluge i informacije	- za dostupnijim uslugama savjetovanja roditelja i djece - za dostupnijim grupnim programima ciljane podrške roditeljstvu - za boljim informiranjem o dostupnim uslugama i pravima/mogućnostima pomoći				

Područje intervencije	Maloletne majke	Jednoroditeljske obitelji	Roditelji s tjelesnim invaliditetom	Roditelji djece s teškoćama u razvoju	Roditelji niskog socioekonomskog statusa
Odgov i obrazova-nje	- za podrškom nastavka školovanja maloljetnih majki - za prevencijom neželjene trudnoće kroz sustav odgoja i obrazovanja	- za programima pomoći u učenju (za djecu i za roditelje) - za podizanjem kompetentnosti odgojno-obrazovnih djelatnika u sprječavanju stigmatizacije djece iz jednoroditeljskih obitelji - za podrškom stručnih suradnika (logoped)	- za programima pomoći u učenju - za podizanjem kompetentnosti odgojno-obrazovnih djelatnika za primjeren pristup roditeljima s invaliditetom	- za dostupnijim inkluzivnim odgojem i obrazovanjem , ranom intervencijom i podrškom roditeljstvu (prevencija izdvajanja djeteta) - za podizanjem kompetentnosti odgojno-obrazovnih djelatnika u: inkluzivnom obrazovanju, suradnji s roditeljima i sprječavanju vršnjačkog nasilja nad djecom s teškoćama u razvoju - za pomoć volontera djetetu u učenju	- za programima pomoći u učenju (povrh dopunske nastave) - za podizanjem kompetentnosti odgojno-obrazovnih djelatnika u: suradnji s roditeljima/ podršci roditeljstvu u vrtićima i školama, sprječavanju vršnjačkog nasilja nad djecom obitelji nižeg SES-a, sprječavanju stigmatizacije djece iz obitelji nižeg SES-a od strane druge djece i nastavnika - za kvalitetnim provođenjem slobodnog vremena
Zdravlje	- za savjetovanjem pri ginekološkim ambulantama o prekidu neželjene trudnoće, posvojenju - za tečajevima prilagođenima maloljetnim trudnicama - za boljom koordinacijom sustava zdravstva sa sustavom socijalne skrbi	-	- za edukacijom zdravstvenih djelatnika za primjeren pristup roditeljima s invaliditetom - za transparentnim kriterijima procjene roditeljske kompetentnosti roditelja s invaliditetom	- za boljim informiranjem majki od strane zdravstvenih djelatnika - za educiranjem djelatnika rodišta kako saopćiti vijest o djetetovim teškoćama - za boljom koordinacijom sustava zdravstva sa sustavom socijalne skrbi; - smanjivanjem učestalosti vještačenja kad postoji minimalna vjerojatnost promjene	

Područje intervencije	Maloletne majke	Jednoroditeljske obitelji	Roditelji s tjelesnim invaliditetom	Roditelji djece s teškoćama u razvoju	Roditelji niskog socioekonomskog statusa
Praktična podrška	- za <i>praktičnom podrškom</i> (volontera)	- za <i>praktičnom podrškom</i> volontera - za dostupnošću <i>besplatnih programa za slobodno vrijeme</i> djece i mladih (sport, kreativne, socijalizacijske aktivnosti)	- za <i>praktičnom podrškom</i> asistencata / volontera - za <i>prevoditeljima</i> na znakovni jezik	- za <i>praktičnom podrškom</i> roditeljima, za predahom kada drugi odrasli privremeno preuzimaju skrb za dijete	- za <i>poludnevni boravkom</i>
Senzibilizacija i odsutnost stigme	- za <i>senzibilizacijom zajednice i javnosti</i>	- za <i>podrškom poslodavca</i> (bolovanja zbog djece) - za <i>prilagođenim radnim vremenom dječjih vrtića</i>	- za <i>fizičkom prilagodbom okoline</i> - za <i>senzibilizacijom okoline i smanjenjem predrasuda</i> prema roditeljima s invaliditetom	- za <i>nestigmatizirajućim programima podrške</i> roditeljima i djeci od strane udruga - za <i>senzibilizacijom okoline</i> koja stigmatizira roditelje djece s problemima u ponašanju (smanjivanje osuđivanja, povećanje razumijevanja i znanja)	- za <i>nestigmatizirajućim programima podrške</i> roditeljima i djeci od strane udruga - za <i>senzibilizacijom okoline</i> koja stigmatizira roditelje djece s problemima u ponašanju (smanjivanje osuđivanja, povećanje razumijevanja i znanja)
Materijalne prilike	- za <i>adekvatnim materijalnim uvjetima</i> - za <i>snajžetajem</i> i nakon 1. godne djetetova života (udomiteljstvo, stambena zajednica)	- za <i>adekvatnim materijalnim uvjetima</i> života			- za <i>adekvatnim materijalnim uvjetima</i> života kao predvjetom školovanja (internet, školske knjige)

Ukupno uzevši, rezultati istraživanja ukazali su na niz nezadovoljnih potreba za uslugama podrške roditeljstvu i podrške obiteljima. Od usluga za podršku u roditeljskoj ulozi pripadnici navedenih skupina roditelja mogu potražiti uslugu savjetovanja u CZSS-u ili podružnici CZSS-a, obiteljskom centru, a stručnu pomoć mogu primiti i u okviru mjera obiteljsko-pravne zaštite djetetove dobrobiti i prava. Međutim, usluge univerzalne i ciljane podrške roditeljstvu, preventivni programi i programi rane intervencije uglavnom im nisu dostupni, a spominjali su se u pravilu u kontekstu nezadovoljenih potreba. Zbog toga ih je važno razvijati, i to ponajprije od strane pružatelja univerzalnih usluga djeci i roditeljima (primarna zdravstvena skrb, dječji vrtići, škole, udruge, obiteljski centri – podružnice CZSS-a), kako bi bili što dostupniji roditeljima u njihovim lokalnim sredinama. Pri tome je kod svih skupina roditelja koji djecu podižu u otežanim okolnostima, a naročito kod roditelja djece s teškoćama u razvoju i samohranih roditelja, važno voditi računa da se usluge podrške roditeljstvu ne usmjeravaju samo na povećanje roditeljskih znanja i vještina koje pridonose djetetovu razvoju, nego i na povećanje roditeljeve osobne dobrobiti.

Novija istraživanja (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2005; Pećnik i Tokić, 2011; Brajša-Žganec i sur., 2011; Pećnik, 2013; Dobrotić i sur., 2015) jasno upućuju na potrebu veće dostupnosti stručne podrške roditeljima/ obiteljima, a sadrže i niz prijedloga kako je postići/ostvariti. Iako se dostupnost usluga donekle može povećati boljom međuresornom umreženosti i suradnjom postojećih (potencijalnih) pružatelja usluga iz sustava odgoja i obrazovanja, zdravstva i socijalne skrbi, unapređivanjem osposobljenosti postojećih stručnjaka za pružanje podrške roditeljima te učinkovitijim informiranjem roditelja, nužan je i razvoj novih usluga podrške roditeljstvu te uvođenje novih pružatelja. Naglašava se potreba za razvojem djelotvornih i na dokazima utemeljenih ciljanih programa podrške roditeljima djece s teškoćama u razvoju i s problemima u ponašanju te univerzalnih programa namijenjenih jačanju suradnje odgojno-obrazovnih ustanova i roditelja. Prepoznaje se važnost doprinosa svih dionika izgradnji međuresorne suradnje u području pružanja podrške roditeljstvu, a kako bi se povećala dostupnost usluga koje obilježava multidisciplinarnost, usklađenost djelovanja

i rana intervencija. Također se prepoznaje važnost senzibiliziranja donositelja odluka na lokalnoj razini za važnost podrške odgovornom roditeljstvu te ulaganje u dostupnost i kvalitetu univerzalnih i ciljanih usluga za podršku roditeljima i djeci. Senzibilizirati treba i same stručnjake koji rade s djecom i roditeljima za važnost rane pomoći, a naročito s roditeljima u zahtjevnijim okolnostima roditeljstva te ih dodatno educirati za pružanje podrške.

3.2. *Primjeri programa podrške roditeljstvu u Hrvatskoj*

Primjer dobre prakse odgovora na potrebe za podrškom roditeljstvu predstavljaju programi koje razvija, uz podršku UNICEF-a, grupa hrvatskih stručnjaka okupljena u Centru za podršku roditeljstvu „Rastimo zajedno“. Poštujući načelo progresivnog univerzalizma u osiguravanju pristupa podršci roditeljstvu kao pravu svakog djeteta te vodeći računa o tome da usluga odgovara roditeljskim potrebama i resursima, uz univerzalni program podrške roditeljima predškolske djece „Rastimo zajedno“ (Pećnik i Starc, 2010), na poticaj je roditelja i stručnjaka razvijen i ciljani program „Rastimo zajedno Plus“ za roditelje predškolske djece s teškoćama u razvoju (Pećnik, Starc, Ljubešić, Jelić, Pribela Hodap i Grubić, 2014). Kako bi se usluga podrške roditeljstvu 'približila' i roditeljima nižeg socioekonomskog statusa, koji bez dodatne podrške u pristupu uslugama i/ili bez prilagodbe usluga slabije koriste univerzalne usluge (Pećnik, 2013; Dobrotić i sur., 2015), razvijen je i program „Rastimo zajedno i mi“, namijenjen roditeljima u zahtjevnijim okolnostima roditeljstva i njihovoj predškolskoj djeci (Pećnik i sur., u pripremi).

Program „Rastimo zajedno“ i „Rastimo zajedno Plus“ čini ciklus od 11 tjednih, dvosatnih, besplatnih radionica koje s grupom od oko 10 roditelja provode dodatno educirani stručnjaci u okviru redovite djelatnosti u dječjim vrtićima, obiteljskim centrima, ustanovama za rehabilitaciju i udrugama. Cilj im je osnažiti roditelje u odgovornom roditeljstvu te povećati roditeljska znanja i vještine za podršku djetetovu razvoju. Do danas je u ovim programima sudjelovalo više od 5.000 majki i 700 očeva u 78 gradova svih hrvatskih županija.⁶ Oba su

---

⁶ Vidi www.rastimozajedno.hr

programa evaluirana u više navrata, a evaluacije su dosljedno pokazale višestruke koristi programa ponajprije za roditelje, ali i za stručnjake koji rade s djecom te društvo u cjelini (Pećnik i Starc, 2010; Keresteš i sur., 2016; Antolić Majcen i Pribela-Hodap, 2017; Pećnik i Bohaček, 2019).

Gledano iz roditeljske perspektive, evaluacija programa „Rastimo zajedno“ pokazala je kako se roditelji po završetku programa osjećaju djelotvornijima u svojoj roditeljskoj ulozi te se češće nego prije sudjelovanja u programu uključuju u razvojno poticajne aktivnosti s djetetom (npr. čitanje slikovnica), a rjeđe u razvojno nepoželjne aktivnosti (npr. udaranje djeteta). Roditelji se po završetku programa percipiraju kompetentnijima u roditeljskoj ulozi, a vidljive su i pozitivne promjene roditeljeva i djetetova ponašanja te poboljšanje odnosa s djetetom (Pećnik i Starc, 2010). Evaluacija je programa „Rastimo zajedno Plus“ kod sudionika programa utvrdila smanjenje roditeljskog stresa i porast 'morala' u suočavanju sa zahtjevima roditeljstva djetetu s razvojnim teškoćama, kao i smanjenje učestalosti razvojno nepoželjnih postupaka poput vikanja i udaranja djeteta s teškoćama u razvoju (Pećnik, 2014). Dodatne provjere pokazuju da su navedeni pozitivni učinci tog programa prisutni kod roditelja neovisno o tipu razvojnih teškoća kod djeteta (Pećnik i Bohaček, 2019). Vanjska je evaluacija (Keresteš i sur., 2016) također pokazala kako su ti programi visoko relevantni u odgovaranju na potrebe roditelja (uključujući i roditelje djece s teškoćama u razvoju). Tako roditelji po završetku tromjesečnog programa postižu pozitivne promjene u roditeljskim znanjima i vještinama, naročito u području doživljaja roditeljske uloge te razvojno poželjne odnosno razvojno nepoželjne interakcije s djetetom. Uz to, programi uspješno mijenjaju neodgovarajuća roditeljska uvjerenja i odgojne postupke (npr. tjelesno kažnjavanje djece). Štoviše, utjecaj programa na samoprocijenjeno roditeljsko ponašanje vidljiv je i u dugoročnoj perspektivi.

Vanjska je evaluacija ocjenila i kako, osim u slučaju roditelja, postoje čvrsti, robusni dokazi uspješnosti tih dvaju programa i prema stručnim voditeljima (odgojiteljima, stručnim suradnicima dječjih vrtića i ostalima). Provedba tih programa značajno unapređuje znanja i vještine uključenih stručnih voditelja, koji po završetku početne trodnevne

edukacije u visokom postotku (94,2%) uistinu započinju provoditi program radionica s roditeljima (Keresteš i sur., 2016). Štoviše, dječji vrtići su u okviru samovrednovanja kvalitete Nacionalnog centra za vanjsko vrednovanje obrazovanja (Antolić Majcen i Pribela-Hodap, 2017) procijenili kako oni sami nemaju dovoljno kompetencija za suradnju s roditeljima te im ne pružaju dovoljno podrške u ostvarivanju roditeljske uloge i stoga su upravo ta dva programa prepoznata važnim čimbenicima kvalitete rada dječjih vrtića. Povećali su kvalitetu rada vrtića u područjima: suradnje s roditeljima, odgojno-obrazovnog rada s djecom i usavršavanja stručnih djelatnika (razvoja ljudskih resursa ustanove). Relevantnost programa vidljiva je i iz visokog odaziva stručnjaka na trodnevnu, standardiziranu, za polaznike besplatnu edukaciju za njegovo provođenje. Naime, edukacije u organizaciji UNICEFa i Agencije za odgoj i obrazovanje (AZOO) koje su se provodile od 2008–2016. godine koristilo je 154 institucija u Hrvatskoj te je za voditelje programa „Rastimo zajedno“ osposobljeno 598, a programa „Rastimo zajedno Plus“ 106 odgojitelja, stručnih suradnika dječjih vrtića i stručnjaka obiteljskih centara – podružnica CZSS-a (Keresteš i sur., 2016), što je uvelike oprdoinijelo dostupnosti programa diljem Hrvatske. O djelotvornosti edukacija u osposobljavanju sudionika za provođenje programa „Rastimo zajedno“ dodatno govori podatak da samo 5,8% sudionika edukacije nikad nije odradilo niti jedan ciklus tromjesečnog programa s roditeljima (Keresteš i sur., 2016).

Važno je naglasiti i kako su oba programa ocijenjena visoko isplativima, a s obzirom na njihov prilično širok opseg i standard kvalitete u odnosu na utrošena financijska sredstva. To se u prvom redu pripisuje korištenju postojeće mreže odgojitelja i stručnjaka u sustavu predškolskog odgoja i obrazovanja te sustavu socijalne skrbi, a koji pretežito provode program u okviru svojega redovnog radnog vremena. Kao posebna vrijednost tih programa prepoznato je i praćenje kvalitete provedbe i ishoda programa te prikupljanja povratnih informacija od roditelja koji ih koriste (Keresteš i sur., 2016). To se pokazalo iznimno bitnim za unapređenje postojećih te razvoj novih programa („Rastimo zajedno i mi“), kako bi se što bolje odgovorilo na promjenjive i sve raznolikije potrebe roditelja.

Dakle, možemo vidjeti kako su se oba programa pokazala vrlo relevantnima, djelotvornima, utjecajnim i isplativima. No vanjska je evaluacija upozorila i na jedan rizik – održivost programa (Keresteš i sur., 2016). Glavnu teškoću u postizanju održivosti predstavlja osiguranje edukacije novih voditelja za provedbu programa, a nakon što ih je AZOO prestala financirati. Kako bi se nadvladao taj rizik, od 2018. edukaciju voditelja programa „Rastimo zajedno“ provodi dječji vrtić koji ima status Stručno-razvojnog centra za podršku roditeljstvu i program „Rastimo zajedno“. No kako je edukacija uklopljena u vremenski i financijski zahtjevniji jednogodišnji obrazovni program kojeg plaćaju sami polaznici (tj. njihovi poslodavci), otežan je pristup edukaciji odgojiteljima i stručnim suradnicima dječjih vrtića s manje sredstava. Time se dodatno ugrožava dostupnost programa u siromašnijim sredinama.

Uz ta dva programa kreiran je i dodatni program „*Rastimo zajedno i mi*“, a kako bi se odgovorilo na specifične roditeljske potrebe za podrškom.⁷ Ovaj je program namijenjen roditeljima predškolske djece u zahtjevnijim okolnostima koje otežavaju ispunjavanje roditeljskih odgovornosti i generiraju višestruke potrebe za podrškom. Uključuje roditelje korisnike prava i usluga sustava socijalne skrbi (zajamčene minimalne naknade, usluga savjetovanja i pomaganja obitelji, mjera obiteljsko-pravne zaštite djetetove dobrobiti i prava), kako bi se osnažili u roditeljskoj ulozi, a s krajnjim ciljem postizanja dobrih razvojnih ishoda za djecu. Za razliku od programa „Rastimo zajedno“ i „Rastimo zajedno Plus“, u kojima su djeca posredni korisnici, program „Rastimo zajedno i mi“ osim roditelja neposredno uključuje i njihovu djecu u dobi od 2 do 6/7 godina. Osim toga, program je intenzivniji i dugotrajniji, a provode ga dodatno educirani stručnjaci u obiteljskim centrima (podružnicama CZSS-a). Sastoji se od 15 tjednih, jednoipol-satnih, stručno vođenih radionica s grupom od 6–8 roditelja, uz koje

---

⁷ Razvija se u okviru trogodišnjeg projekta razvoja sustavne podrške ranjivim roditeljima predškolske djece Centra za podršku roditeljstvu „Rastimo zajedno“, provedbenog partnera UNICEF-a u okviru inicijative „Za snažniju obitelj“, koju su pokrenuli Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku i UNICEF s ciljem jačanja i širenja socijalnih usluga za obitelji s djecom u sustavu socijalne skrbi.

se istodobno odvijaju radionice s njihovom djecom rane i predškolske dobi. Završni dio svake radionice ispunjen je zajedničkim aktivnostima roditelja i djece. Razvojem tog programa nastojalo se premostiti neke od prepreka koje u pristupu uslugama podrške roditeljstvu imaju roditelji niskog socioekonomskog statusa (Pećnik, 2013; Dobrotić i sur., 2015). Program se razvija na teorijskim postavkama postojećih programa „Rastimo zajedno“, no s jasnom usmjerenošću na specifične potrebe roditelja izloženih učestalim i višestrukim stresorima, a sa smanjenim okolinskim i unutarnjim resursima za roditeljstvo. Radionice s djecom stimuliraju socijalno-emocionalni i kognitivni razvoj, a što povećava otpornost djece na buduće stresore, dok zajedničke aktivnosti roditelja i djece produbljuju odnos međusobne povezanosti.

Evaluacija provedena sa sudionicima prve pilot provedbe programa u 11 obiteljskih centara (podružnica CZSS-a), dječjem domu, dječjem vrtiću i socijalnoj zadruzi pokazala je kako je sudjelovanje u programu pratilo smanjenje roditeljskog stresa, osnaženost u roditeljskoj ulozi, bolje razumijevanje djetetovih potreba i perspektive, a naročito se promijenilo roditeljevo ponašanje prema djetetu. Povećana je učestalost razvojno poticajnih postupaka, a smanjena učestalost razvojno nepoželjne interakcije s djecom. Osim o svojem ponašanju, roditelji izvješćuju i o promjenama u ponašanju svojega djeteta koje je sudjelovalo u paralelnim radionicama za djecu. Navedene promjene roditelji posebno prepoznaju u smanjenoj hiperaktivnosti djeteta i boljoj suradnji s roditeljevim usmjeravanjem. Uz veliki angažman voditelja u motivaciji roditelja za uključivanje i zadržavanje u programu, specifične potrebe, interesi i obiteljske okolnosti sudionika zahtijevale su stalnu fleksibilnost u pristupu i provedbi sadržaja radionica u kojima su roditelji stjecali nova znanja i vještine te jačali osobne resurse za učinkovitije nošenje sa zahtjevnim životnim okolnostima (Marušić, Medved i Slakoper-Lisica, 2018).

4. Zaključak

Iako Hrvatska u posljednjem desetljeću bilježi porast programa podrške roditeljstvu, i dalje ostaje niz nezadovoljenih potreba za uslugama podrške roditeljstvu i podrške obiteljima. Prikazani rezultati istraživanja jasno pokazuju slabu dostupnost usluga, slabu informiranost roditelja o istima, dok je dio roditelja nezadovoljan i kvalitetom te raznovrsnošću tih usluga. Dijelu roditelja problem je i sama priuštivost usluga za roditelje i obitelji. Poteškoće su izraženije u ruralnim sredinama te kod roditelja nižeg socioekonomskog statusa, a to su roditelji kod kojih je i učestalija prisutnost činitelja rizika za poticajno i podržavajuće roditeljstvo (npr. manje neformalne podrške, veći roditeljski stres, veće nepovjerenje u stručnjake). Kod najranjivijih skupina roditelja vidljivije se naglašava i izostanak nužne koordinacije i integracije usluga koje dolaze iz sustava zdravstva, odgoja i obrazovanja i socijalne skrbi. Sve to govori kako je potrebno više ulagati u veću dostupnost stručne podrške roditeljima i obiteljima, pri čemu je važno prepoznati heterogenost potreba različitih obitelji i djelovanje uskladiti s time. U području podrške roditeljstvu i obiteljima neophodan je multidisciplinarni pristup, a uz usmjeravanje podrške na povećanje roditeljskih znanja i vještina koje pridonose djetetovu razvoju, nužno je i povećanje roditeljeve osobne dobrobiti (vidi Dobrotić i sur., 2015).

Činjenica je i da razvoj usluga roditeljstvu traži sustavan pristup i održivo rješenje te dugoročno ne može počivati isključivo na projekt-nom financiranju, kao što je do danas u pravilu bio slučaj. Prednost se predstavljenih programa svakako ogleda u činjenici da oni uspješno koriste resurse već postojeće mreže odgojno-obrazovnih, socijalnih i zdravstvenih ustanova i njihovih stručnjaka, te uspostavljanje održivog rješenja ne bi tražilo veće napore države. S obzirnom na rastuću kompleksnost socijalnih rizika i teškoća s kojima se suvremene obitelji nose, aktivnija je intervencija države u ovo područje više nego nužna s ciljem povećanja dostupnosti i održivosti kako univerzalnih (otvorenih svima, neovisno o potrebi), tako i ciljanih, odnosno indiciranih programa podrške roditeljstvu (usmjerenih specifičnim skupinama suočenima s otežanim uvjetima roditeljstva, odnosno roditeljima s višestrukim

potrebama i teškoćama u ispunjavanju roditeljskih odgovornosti), uvažavajući heterogene potrebe i resurse roditelja i djece. Time bi Hrvatska slijedila trendove drugih zemalja članica EU-a u kojima je prisutan opći trend organiziranja podrške roditeljstvu kroz univerzalne usluge, uz koju se organiziraju ciljane usluge namijenjene populaciji u riziku (Moran i sur., 2004; European Commission, 2013), a koje su posebice važne za roditelje te obitelji koje podižu djecu u zahtjevnijim okolnostima koje otežavaju zadovoljavanje djetetovih razvojnih potreba. Također, sve je veća tendencija prema pružanju integriranih socijalnih usluga gdje u pružanju usluge surađuju stručnjaci različitih profila, dok je većina programa u europskim zemljama usmjerena k djeci predškolske dobi, budući da su se oni pokazali učinkovitijima i djelotvornijima (European Commission, 2013) te time nailaze na lakše odobravanje kod donositelja odluka s obzirom na dominantnu retoriku socijalnog ulaganja na europskoj razini. Takav je pristup ipak i djelomice problematičan uzmu li se u obzir nezadovoljene potrebe za podrškom u roditeljstvu koje iskazuju roditelji adolescenata (Pećnik i Tokić, 2011; Dobrotić i sur., 2015), kao i nalazi Moran i sur. (2004) koji pokazuju kako intervencije i u kasnijoj dobi donose željene rezultate. Naime, iako intervencije u ranijoj dobi nose sa sobom bolje i trajnije pozitivne ishode za djecu, kasnije intervencije također utječu na pozitivnu promjenu kod djece te pomažu roditeljima da se nose sa zahtjevima roditeljstva, a posebice u stresnim situacijama. To govori u prilog postojanju različitih programa podrške obitelji i roditeljstvu kroz sva razdoblja odrastanja djeteta.

Konačno, programi podrške roditeljstvu kao i druge intervencije koje se provode s roditeljima, djecom i obiteljima, trebaju biti utemeljeni na dokazima djelotvornosti. Stoga ih je prije šire implementacije nužno evaluirati, a tijekom provedbe pratiti njihovu relevantnost, djelotvornost i dugoročni utjecaj te ih po potrebi usavršavati. Kako je uspješnost programa podrške roditeljstvu usko vezana ne samo uz njihov sadržaj nego i uz način provedbe te društvene promjene, pružateljima je ovih usluga važno osigurati primjerenu edukaciju i kontinuiranu stručnu podršku.

Literatura

1. Antulić Majcen, S. i Pribela-Hodap, S. (2017). *Prvi koraci na putu prema kvaliteti: samovrednovanje ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja.
2. Asmussen, K. (2011). *The evidence-based parenting practitioner's handbook*. London: Routledge.
3. Bohaček, A. i Pećnik, N. (2019). Učinkovitost programa podrške roditeljima djece s PAS u odnosu na roditelje djece s drugim teškoćama u razvoju.
4. Brajša-Žganec, A., Franc, R., Merkaš, M., Radačić, I., Šerić, M. i Šikić-Mičanović, J. (2011). *Analiza stanja prava djece u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
5. Budd, K. (2005). Assessing parenting capacity in a child welfare context. *Children and Youth Services Review*, 27(4): 429-444.
6. CPRG – Conduct Problems Prevention Research Group (2007). Fast Track randomized controlled trial to prevent externalizing psychiatric disorders: Findings from grades 3 to 9. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 46(10): 1250-1262.
7. Daly, M. (2008a). *Roditeljstvo u suvremenoj Europi: pozitivan pristup*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
8. Daly, M. (2013). Parenting support policies in Europe. *Families, Relationships and Societies*, 2(2): 159-174.
9. Daly, M. (2018). Policies on family support and parenting support in a global perspective. U: G. Björk Eydal (ur.). *Handbook of family policy*. Danska: Edward Elgar.
10. Daly, M., Bray, R., Bruckauf, Z., Byrne, J., Margaria, A., Pećnik, N. i Samms-Vaughan, M. (2015). *Family and Parenting Support: Policy and Provision in Global Context*. Florence: UNICEF.
11. Dobrotić, I., Pećnik, N. i Baran, J. (2015). *Potrebe roditelja i pružanje usluga roditeljima koji podižu djecu u otežanim okolnostima*. Zagreb: Udruga Roditelji u akciji – RODA.
12. European Commission, 2013.
13. Flouri, E., Midouhas, E., i Joshi, H. et al. (2015). Emotional and behaviour all resilience to multiple risk exposure in early life: the role of parenting. *European Child & Adolescent Psychiatry*. 24: 45. <https://doi.org/10.1007/s00787-014-0619-7>
14. Hermanns, J. (2014). Parenting support in Europe: what it brings and what it can take away. U: R. Fukkink, C. Vink i N. Bosscher (ur.). *Think Parents: Putting parents at the heart of parenting support* (str. 11-26). Amsterdam: SWP Publishers.
15. Keresteš, G., Horvat, M. i Bićanić, D. (2017). Formative Evaluation of Government of Croatia and UNICEF's Parenting Support Programmes 'Growing up Together' and 'Growing up Together PLUS': Final evaluation report to UNICEF CO Croatia.

16. Knijn, T., Martin, C. i Ostner, I. (2018). Triggers and drivers of change in framing parenting support in Northwestern Europe. U: G. Björk Eydal (ur.). *Handbook of family policy*. Danska: Edward Elgar.
17. Larkin, Heather, Joseph J. Shields i Robert F. Anda (2012). The Health and Social Consequences of Adverse Childhood Experiences (ACE) Across the Lifespan: An Introduction to Prevention and Intervention in the Community. *Journal of Prevention & Intervention in the Community*, 40:4, 263-270, DOI: 10.1080/10852352.2012.707439
18. Ljubešić, M. (2013b). Roditelji djece s teškoćama u razvoju i usluge za podršku roditeljstvu, 205-211.
19. Marušić, V., Medved, M. i Slakoper-Lisica, D. (2018). „Rastimo zajedno – i mi!“. Podrška roditeljima u psihosocijalnom riziku – iskustva i izazovi 26. godišnje Konferencije hrvatskih psihologa: kvaliteta života kroz životni vijek – izazovi i preporuke, 07.–10.11.2018, Sv. Martin na Muri.
20. McConnell, D., Breitreuz, R. i Savage, A. (2013). Parent needs and family support service: outcomes in a Canadian sample. *Journal of Social Work*, 13(5): 447-470.
21. Moran, P., Ghate, D. i van der Merwe, A. (2004). *What Works in Parenting Support? A Review of the International Evidence*. London: Department for Education and Skills.
22. Oates, J. (2010). *Supporting parenting. Early childhood in focus 5*. Milton Keynes: The Open University.
23. Pećnik, N. (2006). Prilog odbacivanju tjelesnog kažnjavanja djece. *Dijete i društvo*, 8(1): 177-199.
24. Pećnik, N. (2013). *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
25. Pećnik, N. (2013). Roditeljske potrebe za podrškom i dostupnost usluga za podršku roditeljstvu: perspektiva davatelja usluga. U: N. Pećnik (ur.). *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj* (str. 214-240). Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
26. Pećnik, N. (2014). Evaluacija učinaka programa „Rastimo zajedno Plus“. U: B. Starc (ur.). *Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece s teškoćama u razvoju* (str. 70-80). Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
27. Pećnik, N. i Dobrotić, I. (2013). Roditeljske potrebe za podrškom i dostupnost usluga za podršku roditeljstvu: perspektiva predstavnika jedinica lokalne i područne samouprave. U: N. Pećnik (ur.). *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj* (str. 241-249). Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
28. Pećnik, N. i Pribela-Hodap, S. (2013). Dostupnost i korištenje usluga podrške roditeljstvu te usluga za djecu rane dobi. U: N. Pećnik (ur.). *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj* (str. 180-204). Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

29. Pećnik, N. i Pribela-Hodap, S. (2013). Stručna podrška u rješavanju roditeljskih pitanja. U: N. Pećnik (ur.). *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj* (str. 108-126). Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
30. Pećnik, N. i Raboteg-Šarić, Z. (2005). Neformalna i formalna podrška jedno-roditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima. *Revija za socijalnu politiku*, 12(1): 1-21.
31. Pećnik, N. i Starc, B. (2010). *Rastimo zajedno: program radionica za roditelje najmlađe djece* (priručnik za voditelje). Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
32. Pećnik, N. i Starc, B. (2010). *Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
33. Pećnik, N. i Tokić, A. (2011). *Roditelji i djeca na pragu adolescencije: pogled iz tri kuta, izazovi i podrška*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (znanstvena monografija).
34. Pećnik, N., Starc, B., Ljubešić, M., Jeić, M., Pribela-Hodap, S. i Grubić, M. (2014). *Rastimo zajedno Plus: program radionica s roditeljima djece s teškoćama u razvoju* (priručnik za voditelje). Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
35. Raboteg-Šarić, Z. i Pećnik, N. (2006). Bračni status, financijske teškoće i socijalna podrška kao odrednice roditeljske depresivnosti i odgojnih postupaka. *Društvena istraživanja*, 6(86): 961-985.
36. Radočaj, T. (2008). Što (ne)znaju i što čine roditelji najmlađe djece? *Dijete i društvo*, 10(1/2): 119-135.
37. Richter, L. M. i Naicker, S. (2013). *A Review of Published Literature on Supporting and Strengthening Child-Caregiver Relationships (Parenting)*. Arlington: USAID's.
38. Starc, B. (ur.) (2014). *Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece s teškoćama u razvoju*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
39. Stattin, H., Enebrink, P., Özdemir, M. i Giannotta, F. (2015). A National Evaluation of Parenting Programs in Sweden: The Short-Term Effects Using an RCT Effectiveness Design. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. Advance online publication [datoteka s podacima]. Dostupno na: <http://dx.doi.org/10.1037/a0039328>
40. Vandenbroeck, M., Roets, G. i Roose, R. (2014). Evidence-based support versus thinking parents in participative projects. U: R. Fukkink, C. Vinki i N. Bosscher (ur.). *Think Parents: Putting parents at the hearth of parenting support* (str. 35-43). Amsterdam: B.V.SWP Publishers.
41. Wessels, I., Mikton, C., Ward, C. L., Kilbane, T., Alves, R., Campello, G., Dubowitz, H., Hutchings, J., Jones, L., Lynch, M. i Madrid, B. (2013). *Preventing violence: Evaluating outcomes of parenting programmes*. Geneva: World Health Organization.
42. Wolchik, S. A., Sandler, I. N., Millsap, R. E., Plummer, B. A., Greene, S. M., Anderson, E. R., Dawson-McClure, S. R., Hipke, K. i Haine, R. H. (2002). Six-Year Follow-up of Preventive Interventions for Children of Divorce. A Randomized Controlled Trial. *JAMA*, 288(15): 1874-1881.

Vlado Puljiz

ULAGANJE U PREDŠKOLSKU DJECU I AKTIVNO STARENJE – Oblici socijalnog investiranja –

1. Uvod

U ovom članku bavimo se dvjema, u javnim raspravama relativno zapostavljenim, komponentama socijalno-demografske reprodukcije hrvatskog društva. Riječ je o ulaganjima u djecu, ponajprije u djecu predškolske dobi, te o aktivnom starenju koje bi, u suvremenim okolnostima, trebalo obuhvatiti sve brojniju stariju populaciju, a svojevrsni je antipod ulaganjima u djecu.

Uvodno treba objasniti da promjene u pristupu društva predškolskoj djeci s jedne, te starim ljudima s druge strane, treba razmatrati u okviru novoga koncepta socijalne države koji se u literaturi najčešće naziva „država socijalnog investiranja“.¹

Kejnzijanska i neoliberalna socijalna država

Podsjetimo da su u poslijeratnom razdoblju u Europi bila na djelu, kronološki jedan iza drugog, dva koncepta socijalne države. Prvi je *kejnzijanski* (nazvan po britanskom ekonomistu J. M. Keynesu). Kejnzijanski je koncept proistekao iz kompleksa posljedica „Velike

---

¹ O tome više: Puljiz, V. (2017). Hrvatska socijalna država: ususret paradigmi socijalnog investiranja. U: T. Jakovina (ur.). *Dvadeset pet godina hrvatske neovisnosti – kako dalje?*, Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, str. 285-306.

depresije“ potkraj 1920-ih te u prvoj polovini 1930-ih godina. Prema tom konceptu, do ekonomskih kriza i visoke nezaposlenosti dolazi zbog slabe potražnje za robama i uslugama na tržištu, drugim riječima zbog niskih prihoda građana. Potrošnju stoga treba potaknuti povećanjem prihoda građana, pri čemu značajno mjesto imaju razni socijalni izdaci namijenjeni stanovništvu od strane države. Stoga kejnzijanska država inzistira na punoj uposlenosti. Pritom se misli na muškarce kao jedine hranitelje obitelji (*one breadwinner*), dok žene ostaju u kući i socijalno su zbrinute preko zaposlenog supruga, odnosno oca obitelji.

Takav model socijalne politike prevladavao je u Zapadnoj Europi 1945–1975. godine, razdoblju koje se, zbog prosperiteta i gospodarskog rasta, uobičajeno naziva „zlatnim dobom socijalne države“.

Međutim potkraj 1960-ih, a posebno 1970-ih godina dolazi do krize kejnzijanske politike, dakle i socijalne države. Istodobno je poremećen klasni mir koji je ona u poslijeratno vrijeme podrazumijevala. Podsjetimo da je nakon „naftnoga šoka“ (do tada nezapamćenog rasta cijena nafte!) početkom 1970-ih godina uslijedila duboka ekonomska kriza, koju su pratile visoka nezaposlenost te inflacija.

Zbog toga je kejnzijanska socijalna država dospjela pod udar kritike ekonomskih analitičara te vodećih zapadnih državnika, u prvom redu britanske premijerke M. Thatcher i američkog predsjednika R. Reagana. Tih dvoje istaknutih zapadnih vođa rodonačelnici su paradigme *neoliberalizma* u ekonomskoj i socijalnoj politici. Ukratko, neoliberalizam podrazumijeva jačanje uloge tržišta, oštre proračunske restrikcije, prije svega smanjenu redistribuciju sredstava za socijalne namjene. Za predstavnike neoliberalizma gospodarski rast i socijalna sigurnost nisu uzročno povezani. Naprotiv, tržišno gospodarstvo potiče na rad i poduzetništvo, pa je zbog uspješnog razvoja potrebno reducirati državnu intervenciju u preraspodjeli nacionalnog dohotka jer ona slabi djelovanje tržišta. Drugim riječima, za ukupni gospodarski rast prikladna je slaba, a ne jaka država, koja mimo tržišta redistribuira nacionalni dohodak.

Pokazalo se, međutim, da je primjena neoliberalne paradigme s vremenom uzrokovala znatne ekonomske i socijalne probleme u za-

padnim društvima. U prvom redu povećala se nejednakost i siromaštvo socijalnih slojeva, pa i društvena nestabilnost. Posebno su socijalni problemi bili izraženi u postsocijalističkim zemljama, koje su početkom 1990-ih godina, nakon sloma socijalističkog bloka, nepripremljeno ušle u kapitalističku tržišnu ekonomiju.

Ukupno gledajući, prije svega u ključnim zapadnoeuropskim zemljama kao što su Njemačka i Ujedinjeno Kraljevstvo, u kojima su vladali socijaldemokrati odnosno laburisti (G. Schröder, T. Blair), postupno izrasta nova paradigma socijalne države, koja napušta neo-liberalni pristup razvoja. Njezino je temeljno polazište da povećano socijalno ulaganje stabilizira društvo i potiče rast. Riječ je, dakle, o državi socijalnog investiranja.

Država socijalnog investiranja

Podsjetimo da je Europska komisija 2013. godine definirala socijalno investiranje na sljedeći način: „Pod socijalnim investiranjem podrazumijeva se snaženje kapaciteta osoba i podrška njihovoj participaciji u društvu i na tržištu rada. To doprinosi dobrobiti pojedinaca. Predstavlja poticaje gospodarstvu i pomaže Europskoj uniji da iz krize izađe jača, koherentnija i kompetitivnija.“²

Kao uporište za transformaciju socijalne države u državu socijalnog investiranja poslužile su velike promjene koje su se potkraj 20. stoljeća dogodile u svijetu. U prvom redu radi se o intenzivnoj globalizaciji, trećoj tehnološkoj revoluciji (danas se već govori o četvrtoj tehnološkoj revoluciji!), a s tim u vezi o promjenama u svijetu rada. Tome treba dodati demografske promjene, koje su nametnule potrebu intenzivne državne intervencije u ukupnu društvenu reprodukciju, ili, kako ju je svojedobno nazvao francuski sociolog A. Touraine, „proizvodnju društva“ (*la production de la société*).

Iz svih tih promjena pojavili su se tzv. novi socijalni rizici. (Podsjetimo da su stari socijalni rizici: starost, bolest, invalidnost, neza-

---

² Communication de la Commission européenne: *Investir dans ledomaine socialen faveur de la croissance et de la cohésion, notamment par l’intermédiaire du Fonds socialeuropéen, au cours de la période 2014–2020*. COM (2013)83 final.

poslenost.) S druge strane, novi socijalni rizik je nesiguran, prekaran rad, masovno zapošljavanje žena i preraspodjela uloga u obitelji, posvemašnja individualizacija, potreba zbrinjavanja djece, skrb o starima i nemoćnima. Država sve više dobiva preparatornu, a postupno gubi reparatornu ulogu, kakvu je imala u kejnzijanskoj epohi.

Novu ulogu države definira danski socijalni istraživač G. Esping-Andersen na sljedeći način: „maksimalno favorizirati mogućnost da majke usklade brigu o djeci i zaposlenost, ohrabrivati starije radnike da odgode odlazak u mirovinu, socijalizirati troškove djece, prije svega dajući prednost investicijama u djecu i mlade, redefinirati distribuciju zaposlenost/slobodno vrijeme tijekom cijeloga životnog ciklusa, redefinirati pojmove jednakosti i temeljnih socijalnih prava, polazeći od jednakosti šansi tijekom cijelog životnog ciklusa (*life chances garantues*).“³

Treba podsjetiti da počeci politike socijalnog investiranja, odnosno aktivne socijalne politike, kako je neki nazivaju, sežu u Švedsku krajem 1930-ih godina, kada su tamošnji socijaldemokrati, bračni par Alva i Gunnar Myrdal, upravo zbog nastale demografske krize sugerirali razvoj politike socijalnih investicija.⁴

Europska se unija u svojim strateškim dokumentima od 1990-ih godina opredijelila za koncept socijalnog investiranja. U tom smislu treba podsjetiti na Amsterdamski ugovor iz 1967. godine, Lisabonsku strategiju usvojenu 2000. godine, te strategiju razvoja „Europa 2020“. U novije vrijeme uslijedili su novi dokumenti koji usmjeravaju razvoj Europske unije prema većem socijalnom investiranju.

Uostalom europske statistike svjedoče o porastu izdataka namijenjenih prevladavanju novih socijalnih rizika, posebno u razvijenim i sjevernim zemljama. Primjera radi, u tri su nordijske zemlje (Danska, Švedska, Finska) te u Irskoj ukupna izdvajanja za socijalne investicije (obrazovanje, obitelj i aktivno zapošljavanje) 2011. godine premašivala

---

³ Esping-Andersen, G. (2006). Socijalna država za XXI. stoljeće. U: S. Zrinščak (ur.). *Socijalna država u 21. stoljeću – privid ili stvarnost?*. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 50.

⁴ O pristupu bračnog para Myrdal obiteljskoj politici i politici socijalnog investiranja: Puljiz, V. (ur.) (2005). *Socijalna politika*. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 332.

10% BDP-a, dok je u Hrvatskoj to izdvajanje doseglo oko 6% BDP-a. U tom pogledu su iza nas bile Bugarska, Rumunjska i Grčka.⁵

2. Ulaganje u djecu predškolske dobi

Poslijeratna univerzalizacija obrazovnog sustava značila je veliku promjenu u socijalnoj reprodukciji, kako u Europi tako i u Hrvatskoj. Međutim istraživanja su pokazala (P. Bourdieu) da obvezno školovanje ne rješava probleme nejednakosti koji se javljaju u raspodjeli socijalnoga kapitala među različitim slojevima stanovnika. Dapače, obvezno obrazovanje, u određenom smislu, učvršćuje postojeće prednosti i nedostatke pojedinih slojeva. Pokazalo se da je i dalje na djelu fenomen nasljeđivanja socijalnih statusa koji tek rijetki pojedinci uspijevaju prevladati. Zato nas u analizi socijalne reprodukcije ne trebaju impresionirati primjeri izvrsnosti koji svjedoče o socijalnom usponu pojedinaca iz nižih socijalnih slojeva.

Ako slijedimo paradigmu o jednakosti šansi J. Rawlsa,⁶ onda treba znatno više investirati u djecu, posebno u ranoj, predškolskoj dobi, kada se, prema nalazima brojnih istraživanja, najviše može utjecati na razvoj socijalnoga kapitala potrebnog pri usponu na društvenoj ljestvici. Stoga je potrebno, kako se sugerira, „zaviriti“ iza obiteljske zavjese i intervenirati u odgoj i obrazovanje djece, kako se socijalni kapital ne bi reproducirao shodno obiteljskomu socijalnom statusu. To bi trebalo značiti smanjivanje socijalnih nejednakosti te osjetno povećanje kognitivnog i nekognitivnog socijalnoga kapitala kao preduvjeta za ukupan društveni razvoj.

Dva su razloga koja se mogu navesti kao nužna pretpostavka takva djelovanja: (1) demografsko starenje nameće potrebu snaženja mladih kao nositelja buduće socijalno-ekonomske reprodukcije te (2) suočavanje s procesima globalizacije i europeizacije, koji podrazumijevaju da živimo u „društvu znanja“ i „društvu učenja“.

---

⁵ O tome više: Babić, Z. i Baturina, D. (2016). Koncept socijalnih investicija kao odgovor na krizu i nove izazove socijalne države: trendovi i perspective. *Revija za socijalnu politiku*, br. 1, str. 39-59.

⁶ Rawls, J. (1971). *A Theorie of Justice*. Cambridge Massachusetts: Belknap Press of Harvard University.

O tome u određenom smislu svjedoče istraživanja Urban instituta u SAD-u, prema kojima zbog dječjeg siromaštva ta velika zemlja godišnje gubi 4% BDP-a (otprilike po jednu trećinu tog iznosa gubi zbog niže produktivnosti slabije obrazovane siromašne djece, njihova slabijeg zdravlja te kriminaliteta kojeg uzrokuje siromaštvo). S druge strane, radi otklanjanja dječjeg siromaštva američki analitičari procjenjuju da je potrebno ulaganje u visini 0,4% BDP-a.⁷ Podsjetimo na podatak koji iznosi G. Esping-Andersen; prema njemu, jedan dolar uloženoga kapitala u odgoj i obrazovanje djece do šest godina, kada se najviše razvijaju kognitivne i nekognitivne sposobnosti, donosi 5–12 dolara dobiti u socijalnom kapitalu u kasnijoj životnoj dobi.⁸

Uobičajeno se navode tri čimbenika koji najviše utječu na dječji socijalni kapital: (1) novac, (2) vrijeme roditelja posvećeno djeci te (3) usluge za odgoj i obrazovanje.

Rezultati istraživanja upućuju da su znatno manje šanse socijalnog uspona djece čiji su roditelji siromašniji i niže obrazovani u odnosu na djecu obrazovanih i imućnijih roditelja. Oni zaostaju u korištenju svih triju navedenih elemenata važnih za razvoj socijalnoga kapitala.

Kada je riječ o Hrvatskoj, navest ćemo rezultate ankete o radnoj snazi za razdoblje 1996–2006. godine (sigurno je da se stanje u međuvremenu nije znatnije promijenilo!), koji omogućavaju usporedbu razine obrazovanja roditelja i sudjelovanja djece u dobi 18–20 godina u sveučilišnom obrazovanju. Rezultati su pokazali da u devet od deset slučajeva djeca fakultetski obrazovanih majki studiraju. S druge strane, studirala je tek trećina djece majki sa završenom trogodišnjom srednjom školom, a tek svako šesto dijete kojemu je majka imala tek završenu osnovnu školu. Drugim riječima, iako su djeca visokoobrazovane skupine roditelja relativno malobrojna (ima ih samo 6%), ona gotovo sva studiraju, dok osjetno zaostaju djeca manje obrazovanih roditelja.⁹

---

⁷ Esping-Andersen, G. i Palier, B. (2008). *Trois leçons sur l'État-providence*. Seuil: La République des idées, Paris.

⁸ Palier, B. (2010). *A Long Goodbye to Bismarck*. Amsterdam: University Press, p. 17.

⁹ Dolan, K. (2009). O socijalnoj neosjetljivosti hrvatske obrazovne politike. *Revija za socijalnu politiku*, br. 2, str. 181.

U sociološkoj je literaturi ta razlika u životnim šansama, na određeni način, poznata i kao „Učinak Svetog Mateja“; o njemu je prvi pisao američki sociolog Robert Merton. On upućuje na činjenicu gomilanja prednosti u socijalnom kapitalu kod pripadnika viših društvenih slojeva. (Podsjetimo da u Evanđelju po sv. Mateju piše: „Onome tko ima dat će se i obilovat će, a onome tko nema oduzet će se i ono što ima.“) ¹⁰

Ulaganja u redoviti obrazovni sustav nisu dostatna garancija da će se poboljšati životne šanse siromašnije djece. Drugim riječima potrebna je intervencija društva u ranu fazu djetinjstva, kada se najviše razvijaju kognitivne i nekognitivne sposobnosti. Podsjetimo da nekognitivne sposobnosti podrazumijevaju suradnju, kreativnost, inicijativnost, socijabilnost. Te su sposobnosti vrlo važne u individualnim postignućima i socijalnom usponu.

Treba primijetiti da naši reformatori obrazovnog sustava nedostatnu pozornost posvećuju ranom odgoju i obrazovanju djece, koji su u velikoj mjeri zastupljeni u predškolskim institucijama. Podaci pokazuju da Hrvatska u tom pogledu osjetno zaostaje za prosjekom Europske unije. Primjera radi, u nas je u školskoj godini 2015./2016. u dobi do tri godine u jaslicama bilo smješteno 17,5% djece, u dobi 3–5 godina vrtiće je pohađalo 36,4% djece, dok je u dobi 5–7 godina (uključujući i predškolu) u vrtićima bilo 46,1% djece. Usporedbe radi, barcelonskim ciljevima sadržanima u strategiji „Europa 2020“ zapisano je da do 2020. godine najmanje 90% djece od tri do sedam godina treba pohađati predškolske programe obrazovanja. Također, barcelonski je cilj da do treće godine 33% djece treba biti smješteno u jaslice. Polazeći od današnjeg stanja, Europska je komisija ocijenila da Hrvatska, s obzirom na te kriterije, pripada skupini članica EU-a koje imaju najslabije rezultate. Stoga treba zaključiti da nam predstoji veliki napor na poboljšanju socijalnog investiranja u djecu predškolske dobi.¹¹

---

¹⁰ Puljiz, V. (2017). Hrvatska socijalna država: ususret paradigmi socijalnog investiranja. U: T. Jakovina (ur.). *Dvadeset pet godina hrvatske neovisnosti – kako dalje?*. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo.

¹¹ European Commission (2013). *Barcelona objectives*; http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/documents/130531_barcelona_en.pdf

3. Aktivno starenje kao komponenta socijalnog investiranja

U drugim priložima zbornika raspravlja se o raznim oblicima obiteljske politike koji utječu na socijalno-demografsku reprodukciju Hrvatske. Također je riječ o vrijednosnim orijentacijama mladih i njihovu uključivanju u svijet rada. Stoga smo ocijenili da bi zbog cjelovitije slike o socijalnom investiranju dodatnu pozornost trebalo posvetiti aktivnom starenju kao obliku socijalnog investiranja koji utječe na stanje socijalno-demografske reprodukcije hrvatskog društva.¹²

Ovdje treba podsjetiti da u modernom društvu dolazi do institucionalizacije životnih etapa ljudi, odnosno do formaliziranja generacijske podjele stanovništva. Obično ta institucionalizacija podrazumijeva tri faze životnog ciklusa: (1) djetinjstvo i mladost, (2) srednju dob obilježenu zapošljavanjem, uglavnom izvan obitelji te (3) starost ili treću dob, koja podrazumijeva život sa smanjenim radnim angažmanom, ali i slabijim zdravstvenim stanjem. Neki autori smatraju da ova generacijska podjela dobiva: klase.¹³

Pretpostavlja se da je do generacijske institucionalizacije došlo, uz ostalo, zbog uspostavljanja međugeneracijskog sporazuma koji podrazumijeva raspodjelu nacionalnog dohotka između velikih dobnih kategorija stanovništva. (Uostalom, danas u Hrvatskoj svjedočimo o velikim proturječnostima u mirovinskom sustavu, koji je ključna karika tog međugeneracijskog sporazuma.)

Kada je riječ o velikim dobnim skupinama, u posljednje se vrijeme zamjećuje da se unutar „treće dobi“, koja obuhvaća populaciju iznad 65 godina, sve češće spominje tzv. četvrta dob, koja se odnosi na populaciju iznad 80 godina (ponekad 75 godina).

Podsjetimo da je udjel stanovnika starijih od 65 godina u Europskoj uniji 2013. godine iznosio 18%, otprilike kao i u Hrvatskoj. S druge strane, prema procjenama za 2060. godinu, udjel stanovništva treće

---

¹² O aktivnom starenju u prilogu: Puljiz, V. (2016). Starenje stanovništva – izazov socijalne politike. *Revija za socijalnu politiku*, br. 1, str. 81-98.

¹³ H. Mendras o tome piše: „Pojava dobnih kategorija i njihova institucionalizacija nesumnjivo je najradikalnija transformacija koju su zapadna društva pretrpjela u posljednjih pola stoljeća“ (Mendras, H. (2004). *Europa i Europljani, Sociologija Zapadne Europe*. Zagreb: Massmedia, str. 135.

dobi u ukupnom stanovništvu dosegnut će 25%. Najstarije stanovništvo imat će zemlje Južne i Istočne Europe, a mlađe stanovništvo nordijske i anglosaksonske zemlje. Te zemlje imaju više stope nataliteta od drugih europskih zemalja i znatno više nacionalnog dohotka izdvajaju za socijalne investicije u ranoj dječjoj dobi.

Nema sumnje da će starenje stanovništva uzrokovati osjetan porast socijalnih troškova u europskim zemljama. Ponajprije je riječ o izdacima za mirovine, potom za zdravstvene troškove te izdacima za dugotrajnu skrb o starima i nemoćnima. Neke projekcije nagovještavaju da će ukupni udjel izdataka namijenjenih starim ljudima u narednih 50 godina dosegnuti oko 28% BDP-a. U tome će najviše sudjelovati mirovinski i zdravstveni troškovi. No očekuje se i znatan porast izdataka za dugotrajnu skrb o starim ljudima. Zbog toga je indikativno da su neke zemlje (konkretno Njemačka i Francuska) uvele poseban doprinos na plaće za dugotrajnu skrb o starim ljudima. (U Njemačkoj taj doprinos, nazvan *Pflegeversicherung*, iznosi 1,7% dohotka.)¹⁴

Zbog naraslih problema vezanih uz starenje stanovništva sve se više govori o „aktivnom starenju“. Treba podsjetiti da je taj koncept potkraj prošlog stoljeća inaugurirala Svjetska zdravstvena organizacija. Njezina polazišta u definiranju aktivnog starenja su: „... ovaj koncept polazi od pretpostavke da je aktivan život vezan uz druge etički visoko cijenjene vrijednosti, kao što su osobna samostalnost, poboljšano zdravlje, životno zadovoljstvo i općenito kvaliteta življenja“.¹⁵

Aktivno starenje je prihvaćeno i u drugim međunarodnim organizacijama kao što je Vijeće Europe, posebno u dokumentu „Aktivno starenje u Europi“ iz 2011. godine. Dodajmo da je Europa godinu 2012. proglasila godinom „aktivnog starenja i međugeneracijske solidarnosti“. Drugim riječima, Europa se posljednjih godina ozbiljno posvetila procesu starenja stanovništva i definiranju politike koju u odnosu na taj proces treba slijediti.

---

¹⁴ Armigeon, K. i Bonoli, G. (2006). *The politics of postindustrial welfare state*. London: Routledge.

¹⁵ Avramov, D. i Maškova, M. (2013). *Active ageing in Europe*. Population studies, No 41. Strasbourg: Council of Europe.

Komponente aktivnog starenja obuhvaćaju produljenje radnog vijeka, što podrazumijeva povećani radni angažman stanovnika starije dobi. Nadalje, u koncept aktivnog starenja ubraja se i cjeloživotno učenje, kojemu je cilj prilagodba starih ljudi promijenjenim okolnostima života, uz ostalo i zbog procesa kao što su globalizacija, tehnološka revolucija, preobrazbe svijeta rada, demografske promjene, individualizacija i slično. Cilj je da stari ljudi što je moguće više participiraju u društvenom i kulturnom životu. U tom smislu vrijedi citirati A. Larsona, koji upućuje na višestruko značenje aktivnog starenja: „Stari, a pritom ostati aktivan, to je pravo rješenje problema. Potrebno je da pojedinac doprinosi društvu sukladno svojim sposobnostima, a ne prema kronološkoj dobi: neka radi što duže, neka odlazi u mirovinu što kasnije i na postupan način, neka ostane aktivan i nakon umirovljenja, baveći se pritom onim što im produžava zdravlje.“¹⁶

O aktivnom starenju govori se u dokumentu Vijeća Europe: „Europska strategija socijalne kohezije Vijeća Europe“. Vrijedi upozoriti da u tom dokumentu pojam „socijalna kohezija“ upućuje na preobrazbu društva u smislu da ono postane privlačno za sve svoje članove, pa i za stare ljude. Važno je da se u tom kontekstu koncept socijalne kohezije shvaća kao kritika koncepta „socijalne inkluzije“, kojemu je cilj „uključivanje“ marginalnih članova društva, dakle i mnogih starih ljudi u socijalnu strukturu. Pritom se, međutim, ne mijenjaju društvene zadanosti, koje su bile uzrokom diskriminacije isključenih članova društva. (Vijeće Europe, 2004)

Ovdje treba podsjetiti da materijalni, uostalom kao i socijalni položaj starih ljudi, u pravilu ovisi o dostignućima i rezultatima koje su ostvarili tijekom radne karijere. Stoga je važno poduzimati mjere radi ujednačavanja životnih šansi, kako ih definira J. Rawls. Posebno je važno to činiti u ranoj životnoj dobi. Stoga valja ponovno naglasiti da je za ukupan razvoj društva potrebno ulagati u djecu u ranoj životnoj dobi, dakle razvijati institucije koje u tome najviše sudjeluju.

---

¹⁶ Vidjeti opširnije: Zrinščak, S. (2012). Aktivno starenje, rodna ravnopravnost i socijalna isključenost. *Revija za socijalnu politiku*, br. 1.

Zbog dinamičnih procesa promjena (globalizacija, europeizacija i sl.) važno je također unapređivati cjeloživotno učenje koje pomaže suočavanju s tim izazovima.

4. Zaključak

Veće ulaganje u djecu i cjeloživotno učenje utjecat će na preraspodjelu sredstava i korist odgoja, obrazovanja i obučavanja. To je istodobno pretpostavka za provođenje koncepta aktivnog starenja. U Hrvatskoj treba o tome posebno razmišljati danas, kada se zahuktavaju rasprave o mirovinskom sustavu a da se pritom ne uzima u obzir širi društveni kontekst međugeneracijske raspodjele nacionalnog dohotka.

Literatura

- Armigeon, K. i Bonoly, G. (2006). *The politics of post industrial welfare state*. London: Routledge.
- Avramov, D. i Maškova, M. (2013). *Active ageing in Europe*. Population studies, No 41. Strasbourg: Council of Europe.
- Babić, Z. i Baturina, D. (2016). Koncept socijalnih investicija kao odgovor na krizu i nove izazove socijalne države: trendovi i perspektive. *Revija za socijalnu politiku*, br. 1.
- Commission européenne (2013). *Investir dans le domaine social en faveur de la croissance et de la coésion, notamment par l'intermédiaire du Fonds social européen, au cours de la période 2014–2020*.
- Dolan, K. (2009). O socijalnoj neosjetljivosti hrvatske obrazovne politike. *Revija za socijalnu politiku*, br. 2.
- Esping-Andersen, G. (2006). Socijalna država za XXI stoljeće. U: Zrinščak, S. (ur.). *Socijalna država u 21. stoljeću – privid ili stvarnost?*. Zagreb: Pravni fakultet.
- Esping-Andersen, G. i Palier, B. (2008). *Trois leçons sur l'État providence*. Seuil: La République des idées, Paris.
- European Commission (2003). *Barcelona objectifs*; http://ec.europa.eu/justice/gender/equality/files/documents/130531_barcelona_en.pdf
- Mendras, H. (2004). *Europa i Europljani. Sociologija Zapadne Europe*. Zagreb: Massmedia.
- Palier, B. (ur.) (2010). *A long Good-bye to Bismarck*. Amsterdam: University Press.
- Puljiz, V. (2017). Hrvatska socijalna država: ususret paradigmi socijalnog investiranja. U: T. Jakovina (ur.). *Dvadeset pet godina hrvatske neovisnosti – kako dalje?*. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo.
- Puljiz, V. (ur.) (2005). *Socijalna politika*. Zagreb: Pravni fakultet.

Rawls, J. (1971). *A Theorie of Justice*. Cambridge Massachusetts: Belknap Press of Harvard University.

Zrinščak, S. (2012). Aktivno starenje, rodna ravnopravnost i socijalna isključenost. *Revija za socijalnu politiku*, br. 1.